

**«УНІВЕРСИТЕТ «КРОК»
Кафедра економіки та фінансів**

Юрескул Сніжана Олегівна

УДК 658.14 : 336.2

**Кваліфікаційна робота магістра
«Система недержавного пенсійного забезпечення в
Україні: сучасний стан і напрями розвитку»**

072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок»

Подається на здобуття освітнього ступеня магістр

Кваліфікаційна робота містить результати власних доробок. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

С.О. Юрескул

Науковий керівник

Румик Ігор Іванович
д.е.н., професор

Київ – 2025

ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ ТА ПРАВА «КРОК»»

ЗАТВЕРДЖУЮ:

завідувач кафедри економіки та фінансів

_____ Ігор Румик
« ___ » _____ 20__ р.

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ МАГІСТРА
ЮРЕСКУЛ СНІЖАНИ ОЛЕГІВНИ

Ступінь вищої освіти - магістр

Галузь знань - 07 Управління і адміністрування

Спеціальність - 072 Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок

Освітня програма – Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок

Тема роботи	Система недержавного пенсійного забезпечення в Україні: сучасний стан і напрями розвитку
Номер та дата наказу про затвердження теми	№ 69-6 від 13.11.2023 р.
Науковий керівник	Румик Ігор Іванович, доктор економічних наук, професор
Вихідні дані до роботи	Нормативно-правові та законодавчі акти з питань пенсійного забезпечення, аналітичні та фінансові матеріали ПФУ; монографії, статті, наукові праці, матеріали конференцій, семінарів українських і зарубіжних учених; статистичні дані НКЦПФР.
Постановка завдання	Дослідження теоретичних основ функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення, аналіз її сучасного стану, розробка пропозицій щодо вдосконалення системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні.
Посилання на джерела інформації (не більше п'яти найменувань, які рекомендує науковий керівник)	1. Румик І.І., Кузьмінський В.З., Костильова В.В. Особливості функціонування недержавних пенсійних фондів. <i>Вчені записки Університету «КРОК»</i> . 2023. № 2(70). С. 29-37. 2. Піун В.В., Румик І.І. Вплив кризових явищ на інвестиційну діяльність недержавних пенсійних фондів. <i>Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку</i> : тези доповідей V Міжнародної конференції (Київ, 7 грудня 2023 р.). Київ: Університет «КРОК», 2023. 3. Румик І.І., Костильова В.В. Система недержавного пенсійного забезпечення в Україні: сучасний стан і напрями розвитку. <i>Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку</i> : тези доповідей IV Міжнародної конференції (7 грудня 2022 р., м. Київ). Київ: Університет «КРОК», 2022.

	<p>4. Румик І.І. Розвиток фінансового сектору: стан, фінансова інклюзія, візія та стратегія дій. <i>Соціально-економічні та правові аспекти розвитку суспільства</i>: колективна монографія / за ред. С.М. Лаптева, І.П. Мігус. Київ: Університет економіки та права «КРОК», 2020. С. 147-160.</p> <p>5. Пенсійна система: підручник / В.І. Грушко, Ю.І. Скулиш, С.М. Лаптев, В.Г. Фатхутдінов, А.Й. Француз, І.І. Румик, О.О. Пилипенко, Л.Д. Тулуш; За ред. В.І Грушка, Ю.І. Скулиш; Університет «КРОК». 4-те вид., доп. і перероб. Київ : Майстер книг, 2019. 512 с.</p>
Вимоги до кваліфікаційної роботи	Кваліфікаційна робота має передбачати розв'язання складної задачі або проблеми за темою роботи, що передбачає проведення досліджень та/або здійснення інновацій та характеризується невизначеністю умов і вимог.

Дата видачі завдання 23.12.2023

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№з/п	Назва етапів роботи	Термін виконання	Примітка
1	Вибір напрямку дослідження	12.11.2023	<i>Виконано</i>
2	Затвердження теми кваліфікаційної роботи та призначення наукового керівника	13.11.2023	<i>Виконано</i>
3	Затвердження завдання на кваліфікаційну роботу	23.12.2023	<i>Виконано</i>
4	Розробка концепції кваліфікаційної роботи. Затвердження плану досліджень.	01.03.2024	<i>Виконано</i>
5	Підготовка першого розділу роботи	01.07.2024	<i>Виконано</i>
6	Підготовка другого розділу роботи	30.09.2024	<i>Виконано</i>
7	Підготовка третього розділу роботи	02.12.2024	<i>Виконано</i>
8	Підготовка вступу та висновків	13.12.2024	<i>Виконано</i>
9	Підготовка джерельної бази	16.12.2024	<i>Виконано</i>
10	Подання роботи на перевірку на плагіат	19.12.2024	<i>Виконано</i>
11	Виконання наукової складової роботи	20.12.2024	<i>Виконано</i>
12	Проходження попереднього захисту	21.12.2024	<i>Виконано</i>
13	Доопрацювання роботи з врахуванням зауважень	13.01.2025	<i>Виконано</i>
14	Зовнішня експертиза, отримання відгуку наукового керівника та подання роботи на кафедру	16.01.2025	<i>Виконано</i>
15	Захист кваліфікаційної роботи	25.01.2025	<i>Виконано</i>

Здобувач

Сніжана ЮРЕСКУЛ

Науковий керівник

Ігор РУМИК

АНОТАЦІЯ

Юрескул С.О. Система недержавного пенсійного забезпечення в Україні: сучасний стан і напрями розвитку. Рукопис.

Кваліфікаційна робота магістра за спеціальністю 072 Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок, освітня програма Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок. ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», Київ, 2025.

Кваліфікаційну роботу присвячено питанням розробки напрямів підвищення ефективності системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні. Досліджено теоретичні основи функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення, проведено аналіз сучасного стану та економічних показників недержавних пенсійних фондів, запропоновані напрями вдосконалення системи недержавного пенсійного забезпечення.

Ключові слова: недержавне пенсійне забезпечення, система, фінансові показники, недержавний пенсійний фонд, інвестиційна стратегія, розвиток.

SUMMARY

Jureskul S.O. The system of non-state pension provision in Ukraine: current state and directions of development. Manuscript.

Master's qualification work on specialty 072 Finance, Banking, Insurance and Stock Market, Educational program Finance, Banking, Insurance and Stock Market. KROK University, Kyiv, 2025.

The qualification work is devoted to the development of directions for increasing the efficiency of the non-state pension system in Ukraine. The theoretical foundations of the functioning of the non-state pension provision system have been studied, the current state and economic indicators of non-state pension funds have been analyzed, directions for improving the non-state pension provision system have been proposed.

Key words: non-state pension provision, system, financial indicators, non-state pension fund, investment strategy, development.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ.....	10
1.1. Поняття, сутність та значення системи недержавного пенсійного забезпечення.....	10
1.2. Інституційна структура системи недержавного пенсійного забезпечення та її нормативно-правове забезпечення.....	14
1.3. Концептуальні підходи до функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення.....	20
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ СИСТЕМИ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ.....	25
2.1. Стан системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні.....	25
2.2. Аналіз економічних показників функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення.....	38
2.3. Порівняння ефективності системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні з іншими країнами.....	55
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ	67
3.1. Шляхи підвищення ефективності системи недержавного пенсійного забезпечення	67
3.2. Використання інвестиційних стратегій і вдосконалення механізмів управління пенсійними фондами.....	71
3.3. Вдосконалення законодавчої та нормативної бази недержавного пенсійного забезпечення	76
ВИСНОВКИ.....	81
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	84
ДОДАТКИ.....	90

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Система недержавного пенсійного забезпечення у сучасних умовах виступає одним із ключових елементів фінансової стабільності громадян. Її розвиток є актуальним з огляду на виклики, що постають перед державними пенсійними системами у більшості країн світу, включно з Україною. Основними причинами, які зумовлюють необхідність реформування системи пенсійного забезпечення, є демографічні зміни, такі як старіння населення, скорочення кількості працездатного населення та збільшення частки пенсіонерів у структурі суспільства. Це створює значне навантаження на солідарну пенсійну систему, що нині не здатна забезпечити належного рівня пенсійних виплат.

В Україні ці проблеми ускладнюються низьким рівнем довіри громадян до фінансових установ, нестабільністю економіки, війною та недосконалістю законодавчого регулювання. Сучасний стан системи недержавного пенсійного забезпечення характеризується обмеженою кількістю активних учасників, низькими темпами накопичення пенсійних активів, недостатньою прозорістю діяльності недержавних пенсійних фондів і слабкою інвестиційною ефективністю. Водночас ця система володіє значним потенціалом для подолання зазначених проблем, оскільки здатна створювати умови для довгострокового накопичення коштів, що забезпечить стабільний дохід у майбутньому, а також сприятиме розвитку національної економіки через залучення інвестиційних ресурсів.

Розвиток недержавного пенсійного забезпечення сприятиме вирішенню важливих соціально-економічних завдань: підвищенню рівня життя, зменшенню навантаження на державну солідарну систему та формуванню стабільного фінансового ринку.

З огляду на це, дослідження сучасного стану недержавного пенсійного забезпечення в Україні, аналіз його проблемних аспектів та визначення напрямів оптимізації є вкрай важливими для створення ефективної пенсійної системи.

Проблематика недержавного пенсійного забезпечення отримала широке висвітлення у працях українських і зарубіжних науковців. Теоретичні засади функціонування недержавного пенсійного забезпечення досліджували такі українські вчені, як Т.О. Артюх, О.В. М. Бойко, Васильченко, К. Гаврилишин, В.В. Піун, Румик І.І., В.О. Федосов. Із зарубіжних дослідників значний внесок зробили Дж. Котліков та О. Фельдштейн, які акцентували увагу на макроекономічних аспектах пенсійного забезпечення, зокрема на його впливі на довгострокову фінансову стабільність економік. Однак, наразі важливим є дослідження питань інвестиційної ефективності недержавних пенсійних фондів, адаптації їхньої діяльності до викликів сучасного світу, зокрема війни.

Метою кваліфікаційної роботи є розробка рекомендацій щодо вдосконалення системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні, спрямованих на підвищення її ефективності, прозорості та доступності для громадян.

Відповідно до мети кваліфікаційної роботи було поставлено **завдання**:

- розкрити сутність, поняття та значення системи недержавного пенсійного забезпечення як складової соціально-економічного забезпечення громадян;
- визначити інституційну структуру системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні та дослідити стан її нормативно-правового регулювання;
- розглянути концептуальні підходи до функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення;
- дослідити сучасний стан системи недержавного пенсійного забезпечення;
- проаналізувати економічні показники функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення;
- провести порівняльний аналіз ефективності системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні з іншими країнами;
- розглянути шляхи підвищення ефективності системи недержавного пенсійного забезпечення;

- розробити рекомендації щодо вдосконалення інвестиційних стратегій і механізмів управління пенсійними фондами;

- запропонувати напрями вдосконалення законодавчої та нормативної бази недержавного пенсійного забезпечення.

Об'єктом дослідження є організаційно-економічні, нормативно-правові та управлінські аспекти діяльності недержавних пенсійних фондів.

Предметом дослідження є функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні та шляхи її вдосконалення.

Методи дослідження. У роботі використано системний підхід до аналізу функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення, а також такі методи, як порівняльний аналіз – для зіставлення ефективності недержавного пенсійного забезпечення України та інших країн, статистичний аналіз – для оцінки фінансових показників діяльності недержавних пенсійних фондів, експертне опитування – для визначення ключових проблем і перспектив розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення.

Інформаційною базою дослідження становили наукові праці українських і зарубіжних дослідників, статистичні звіти Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, нормативно-правові акти України, зокрема Закони «Про недержавне пенсійне забезпечення» та «Про фінансові послуги та фінансові компанії», а також рекомендації міжнародних організацій, таких як Організація економічного співробітництва та розвитку та Міжнародний валютний фонд.

Наукова новизна здобутих результатів. Дослідження функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення визначило наступні положення наукової новизни: здійснено комплексний аналіз сучасного стану та економічних показників діяльності недержавних пенсійних фондів, що дозволяє краще зрозуміти взаємозв'язок між економічною політикою державою, соціальним станом населення та можливостями інвестиційної діяльності. Запропоновані механізми підвищення ефективності системи недержавного пенсійного забезпечення сприяють зниженню ризиків і підвищенню її стійкості.

Практичне значення здобутих результатів. Результати роботи можуть бути використані для вдосконалення механізмів функціонування недержавних пенсійних фондів, підвищення їх інвестиційної привабливості та довіри до них населення. Запропоновані рекомендації можуть стати основою для розробки нових законодавчих ініціатив, спрямованих на підвищення ефективності системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні.

Апробація результатів роботи. Основні положення та результати кваліфікаційної роботи магістра пройшли апробацію на наукових конференціях: «Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку» (ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», 7 грудня 2023 року, м. Київ), «Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку» (ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», 5-6 грудня 2024 року, м. Київ).

Структура кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота магістра складається зі вступу, трьох розділів, дев'яти підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Робота містить 4 таблиці, 7 рисунків і 5 додатків. Загальний обсяг магістерської роботи становить 94 сторінки, список використаних джерел становить 70 найменувань.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ

1.1. Поняття, сутність та значення системи недержавного пенсійного забезпечення

В сучасних умовах, коли запроваджуються економічні системи, які ґрунтуються на ринкових принципах і керуються приватним сектором, звичайні розподільчі пенсійні системи, які знаходяться в державному управлінні, потребують реформування. Саме тому поряд із системою загальнообов'язкового виділяють недержавне пенсійне забезпечення.

Система недержавного пенсійного забезпечення – це складова частина системи накопичувального пенсійного забезпечення, яка ґрунтується на засадах добровільної участі фізичних та юридичних осіб, крім випадків, передбачених законами, у формуванні пенсійних накопичень з метою отримання учасниками недержавного пенсійного страхування пенсійних виплат.

Система недержавного пенсійного забезпечення є важливим компонентом сучасної багаторівневої пенсійної системи, що доповнює державний рівень соціального захисту населення. Вона являє собою сукупність організаційно-правових, фінансових та економічних механізмів, спрямованих на формування та використання пенсійних накопичень фізичних осіб з метою забезпечення гідного рівня життя після виходу на пенсію. Її впровадження та розвиток в Україні зумовлені низкою факторів, серед яких виділяються зростання демографічного навантаження, економічна нестабільність і необхідність диверсифікації джерел фінансування пенсій.

Основою системи недержавного пенсійного забезпечення є добровільність участі, що дозволяє громадянам самостійно обирати розмір внесків, умови накопичення та управління коштами. Це сприяє персоналізації пенсійного забезпечення, дозволяючи кожному учаснику враховувати власні

фінансові можливості, професійні перспективи та майбутні потреби [1, с. 170]. На відміну від солідарної системи, яка базується на перерозподілі внесків працюючого населення, недержавне забезпечення побудоване на індивідуальному підході до формування пенсійного капіталу.

Недержавні пенсійні фонди як добровільний та ефективний засіб накопичення на старість з'явилися в Англії більше двох з половиною століть тому, пізніше в 1897 році в Україні успішно діяли більше 200 емеритальних, пенсійних і страхових кас, найбільш потужними з яких були каси залізничників, вчителів, службовців Товариства пароплавства по Дніпру, деяких великих підприємств.

Відповідно до чинного законодавства недержавне пенсійне забезпечення здійснюється наступним чином (Рис. 1.1):

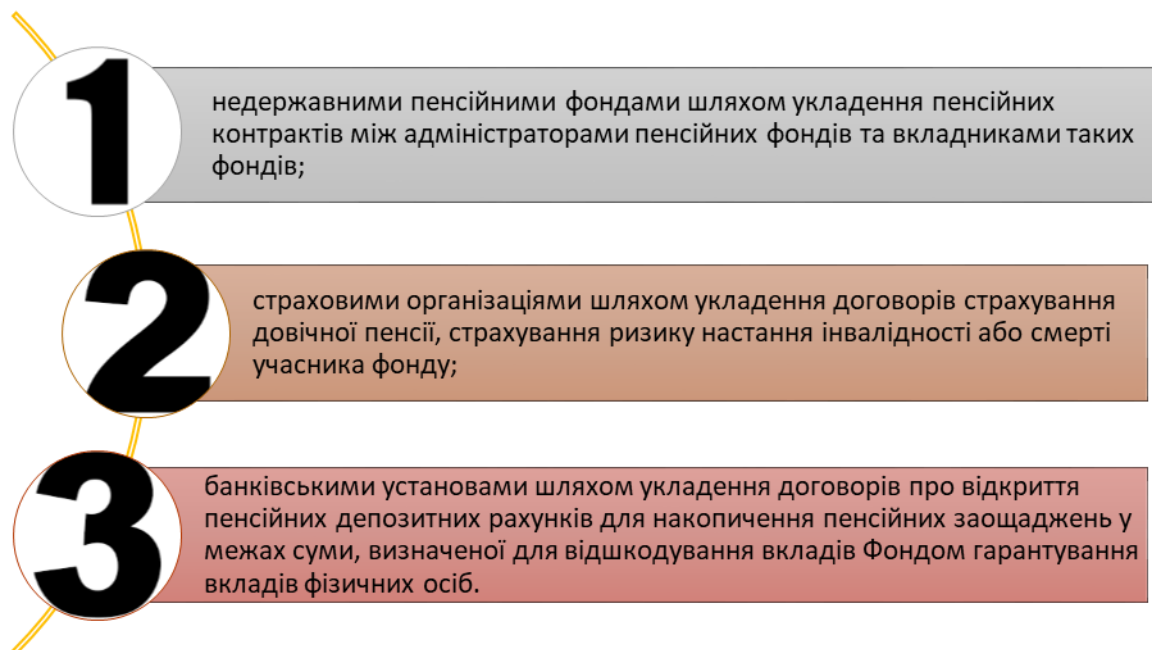

Рис. 1.1. Здійснення недержавного пенсійного забезпечення

Джерело: побудовано на основі[68]

Сутність цієї системи полягає у створенні можливості для громадян накопичувати кошти на індивідуальних пенсійних рахунках через пенсійні фонди, страхові компанії або банківські установи. Ці кошти інвестуються у фінансові інструменти з метою їхнього примноження, що забезпечує зростання

капіталу протягом тривалого періоду. За рахунок цього учасники отримують не лише накопичення власних внесків, але й доходи від інвестиційної діяльності [59, с. 88].

Значення системи недержавного пенсійного забезпечення можна розглядати з кількох аспектів. З соціальної точки зору вона дозволяє зменшити залежність громадян від державних пенсій, підвищуючи їхню фінансову самостійність і захищеність. Громадяни, які беруть участь у системі, мають можливість забезпечити себе додатковим джерелом доходу після завершення трудової діяльності, що сприяє покращенню якості їхнього життя [9, с. 203].

З економічної точки зору, система недержавного пенсійного забезпечення виступає важливим інструментом акумуляції довгострокових фінансових ресурсів. Накопичені пенсійні кошти використовуються для інвестування у різні галузі економіки, включаючи інфраструктурні проекти, фондовий ринок та інноваційний сектор [51]. Це сприяє економічному зростанню, розвитку фінансових інструментів і зміцненню фінансової стабільності держави.

Важливою перевагою системи недержавного пенсійного забезпечення є її здатність адаптуватися до потреб економіки та вимог ринку. В умовах глобалізації і стрімкого технологічного прогресу вона відкриває можливості для впровадження сучасних фінансових технологій, зокрема цифровізації пенсійних сервісів, автоматизації управління коштами та розробки індивідуалізованих пенсійних програм [13, с. 106].

Недержавний пенсійний фонд – юридична особа, створена відповідно до Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення» (страхування), яка має статус неприбуткової організації (непідприємницького товариства), функціонує та провадить діяльність виключно з метою накопичення пенсійних внесків на користь учасників пенсійного фонду з подальшим управлінням пенсійними активами, а також здійснює пенсійні виплати учасникам фонду.

Основу добровільного недержавного пенсійного забезпечення складають недержавні пенсійні фонди, які за видами поділяються на відкриті, корпоративні та професійні.

У рамках системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні працівники мають можливість робити внески в обраний ними недержавний пенсійний фонд. Важливим є той момент, що система недержавного пенсійного забезпечення дозволяє також залучати гроші роботодавців для формування пенсійних заощаджень своїх працівників, таким чином, це ще більше буде сприяти підвищенню рівня життя громадян на заслуженому відпочинку. Передбачається, що для підприємств, у виробництві яких використовуються шкідливі ресурси, здійснення відрахувань у недержавні пенсійні фонди стане обов'язковим. Внески в недержавні пенсійні фонди, як з боку роботодавців, так і їх працюючих осіб, а також отриманий на них інвестиційний дохід користується податковими пільгами. Розмір пенсій в системі недержавних пенсійних фондів в Україні залежить від розміру пенсійних внесків та терміну, протягом якого ці внески накопичувалися, а також отриманого та розподіленого на них інвестиційного доходу.

Розвиток цієї системи також має значний вплив на підвищення рівня фінансової грамотності населення. Участь у недержавному пенсійному забезпеченні стимулює громадян до кращого розуміння фінансових продуктів, основ інвестування та управління особистими фінансами. Це сприяє формуванню більш відповідального ставлення до планування майбутнього, що є важливим для загального розвитку суспільства [50].

Проте, ефективність функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні залежить від низки чинників, серед яких виділяють якість нормативно-правового регулювання, рівень довіри до фінансових установ, економічну стабільність і розвиток ринку капіталу [20]. На сьогоднішній день система стикається з такими викликами, як недостатній рівень фінансової грамотності громадян, низький рівень інвестиційної активності пенсійних фондів і недосконалість законодавчої бази.

Міжнародний досвід свідчить, що розвиток недержавного пенсійного забезпечення є невід'ємною частиною успішного реформування пенсійної системи [32, с. 77]. У країнах Європейського Союзу, таких як Німеччина,

Нідерланди та Швеція, а також у Сполучених Штатах Америки та Канаді, недержавні пенсійні фонди відіграють важливу роль у забезпеченні фінансової стабільності пенсіонерів. У цих країнах накопичувальні системи працюють на засадах прозорості, фінансової дисципліни та державного контролю, що сприяє їхньому довгостроковому успіху.

В Україні є значний потенціал для розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення [39, с. 46]. Впровадження кращих світових практик з урахуванням національних особливостей дозволить створити ефективний механізм, здатний забезпечити громадянам фінансову незалежність і зменшити навантаження на державну пенсійну систему. Це, у свою чергу, сприятиме зміцненню соціальної стабільності, економічному зростанню та підвищенню конкурентоспроможності країни на міжнародній арені [35, с. 400].

Таким чином, система недержавного пенсійного забезпечення виступає не лише важливим інструментом забезпечення фінансової стабільності населення, але й потужним фактором стимулювання економічного розвитку. Її ефективний розвиток є однією з ключових умов для створення справедливої, стійкої та сучасної пенсійної системи в Україні.

1.2. Інституційна структура системи недержавного пенсійного забезпечення та її нормативно-правове забезпечення

Система недержавного пенсійного забезпечення є багатокomпонентною структурою, яка поєднує різноманітні інституції та організаційно-правові механізми. Вона формується на основі законодавчого регулювання, державного нагляду, діяльності пенсійних установ та залучення учасників системи до процесу накопичення і використання пенсійних коштів [6, с. 65]. Ефективне функціонування цієї системи залежить від гармонійної взаємодії її компонентів та від узгодженості нормативно-правового поля, що регулює всі аспекти її роботи.

Інституційна структура системи недержавного пенсійного забезпечення є складним механізмом, що охоплює взаємодію різних суб'єктів, які забезпечують накопичення, збереження та ефективне використання пенсійних коштів [7, с. 35].

Основними елементами цієї структури є недержавні пенсійні фонди, адміністратори пенсійних фондів, компанії з управління активами, банки-зберігачі, регуляторні органи, роботодавці та учасники системи. Всі ці компоненти взаємодіють між собою відповідно до нормативно-правових актів, які встановлюють правила їх функціонування.

Недержавні пенсійні фонди відіграють ключову роль у цій системі, оскільки саме вони здійснюють акумуляцію внесків учасників для подальшого інвестування [10, с. 303]. Ці фонди є окремими юридичними особами, створеними виключно з метою забезпечення накопичення пенсійних активів. Їх діяльність ґрунтується на принципах прозорості, відповідальності та довгостроковості, що дозволяє забезпечити надійне збереження та примноження коштів. Фонди можуть бути відкритими (доступними для всіх бажаючих), корпоративними (створеними для працівників конкретного підприємства) або професійними (спрямованими на забезпечення пенсій осіб певної професії).

Адміністратори недержавних пенсійних фондів виконують функції управління пенсійними рахунками, ведення обліку внесків та надання інформації учасникам. Вони забезпечують прозорість фінансових операцій та сприяють ефективному функціонуванню системи. Їх діяльність регулюється суворими стандартами, які гарантують захист інтересів учасників.

Компанії з управління активами є ключовими суб'єктами, які відповідають за інвестування пенсійних активів відповідно до затверджених стратегій. Їх головна мета полягає у забезпеченні максимально можливої доходності за мінімального рівня ризиків. Вони використовують широкий спектр фінансових інструментів, таких як державні облігації, акції, депозити тощо, для диверсифікації інвестиційного портфеля.

Банки-зберігачі забезпечують безпечно зберігання пенсійних активів і контроль за їх використанням [14, с. 300]. Вони виконують функції фінансових посередників, перевіряючи законність операцій, що здійснюються недержавними пенсійними фондами та компаніями з управління активами. Їх роль є важливою для гарантування фінансової стабільності системи.

Регуляторні органи, такі як Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, здійснюють нагляд за дотриманням законодавства суб'єктами системи недержавного пенсійного забезпечення. Вони встановлюють вимоги до діяльності фондів, адміністраторів, компаній з управління активами та банків-зберігачів, а також проводять моніторинг їх фінансового стану [15, с. 607]. Регулятори відіграють ключову роль у забезпеченні прозорості, ефективності та стабільності системи.

Учасники системи, до яких належать фізичні особи та роботодавці, є основними джерелами пенсійних внесків. Внески роботодавців часто формують значну частину пенсійних коштів працівників, що стимулює розвиток корпоративних пенсійних програм. Учасники системи мають право на отримання детальної інформації про стан своїх пенсійних рахунків і розподіл інвестицій.

Інституційна структура системи недержавного пенсійного забезпечення спрямована на формування надійного механізму накопичення та використання пенсійних коштів, що забезпечує фінансову безпеку населення після досягнення пенсійного віку. Її ефективність залежить від взаємодії всіх суб'єктів, а також від удосконалення нормативно-правового регулювання, яке сприяє залученню більшої кількості учасників і підвищенню довіри до системи [24, с. 11].

Нормативно-правове регулювання системи недержавного пенсійного забезпечення є фундаментом її функціонування, створюючи правову базу для діяльності всіх суб'єктів та регулюючи відносини між ними. Воно охоплює широкий спектр законів, підзаконних актів, постанов та рекомендацій, які забезпечують належне функціонування системи, захист прав учасників та стабільність пенсійних активів.

Основним нормативним актом, що регулює діяльність системи недержавного пенсійного забезпечення, є Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення». Він визначає основи створення, функціонування та ліквідації недержавних пенсійних фондів, права та обов'язки учасників, адміністраторів, компаній з управління активами та банків-зберігачів [28, с. 100]. Закон встановлює принципи добровільності участі, цільового використання пенсійних активів, прозорості та відповідальності, які є ключовими для забезпечення довіри до системи [29, с. 199].

Іншим важливим законодавчим актом є Закон України «Про фінансові послуги та фінансові компанії». Він створює правове підґрунтя для регулювання діяльності компаній, які надають фінансові послуги, включаючи управління активами та адміністрування недержавних пенсійних фондів. Цей закон визначає вимоги до ліцензування, звітності та контролю за діяльністю фінансових установ, що забезпечує їхню фінансову стійкість і захист інтересів клієнтів.

Регулювання інвестиційної діяльності в системі недержавного пенсійного забезпечення здійснюється відповідно до Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки». Цей акт визначає правила інвестування пенсійних активів, обмежуючи ризики та забезпечуючи диверсифікацію портфеля. Зокрема, встановлюються граничні частки вкладень у різні фінансові інструменти, такі як державні облігації, корпоративні акції та депозити в банках.

Важливим елементом нормативно-правового забезпечення є підзаконні акти, які деталізують положення законів [42, с. 77]. Наприклад, постанови Кабінету Міністрів України регулюють порядок функціонування окремих аспектів системи, таких як вимоги до звітності, порядок виплати пенсійних коштів та правила співпраці між суб'єктами.

Нормативно-правове забезпечення також включає діяльність регуляторних органів, зокрема Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку. Вона видає ліцензії на здійснення діяльності у сфері

недержавного пенсійного забезпечення, проводить перевірки суб'єктів ринку, встановлює нормативи ліквідності та фінансової стійкості, а також здійснює нагляд за дотриманням законодавства.

Особлива увага приділяється міжнародним стандартам і рекомендаціям, які сприяють вдосконаленню нормативно-правової бази, оскільки вони допомагають впроваджувати найкращі практики і забезпечувати стабільність пенсійної системи [44, с. 156].

Одним із провідних джерел таких стандартів є рекомендації Організації економічного співробітництва та розвитку, які стосуються управління пенсійними фондами, захисту прав учасників і забезпечення прозорості їхньої діяльності. Ці рекомендації спрямовані на створення надійної, стабільної та ефективної пенсійної системи, яка відповідає сучасним вимогам глобальної економіки та фінансових ринків.

Принципи, запропоновані Організацією економічного співробітництва та розвитку, наголошують на необхідності забезпечення прозорості у роботі пенсійних фондів, включаючи регулярне інформування учасників про фінансові результати, інвестиційні стратегії, рівень доходності та витрати. Особлива увага приділяється захисту прав учасників, що передбачає їхній доступ до детальної інформації про накопичені кошти, механізмів вибору пенсійних продуктів і засобів оскарження дій фондів у разі порушення прав [54, с. 44]. Рекомендації також охоплюють питання управління ризиками, які є невід'ємною частиною діяльності пенсійних фондів. Зокрема, вони включають методи диверсифікації активів і запобігання надмірній концентрації інвестицій у певні види фінансових інструментів або галузі економіки.

Міжнародний валютний фонд також робить важливий внесок у вдосконалення регулювання пенсійного сектору. Його рекомендації зосереджені на забезпеченні фінансової стійкості пенсійних фондів, посиленні механізмів нагляду за їхньою діяльністю та інтеграції пенсійних систем у ширші фінансові структури країни. Міжнародний валютний фонд підкреслює значення збалансованих інвестиційних стратегій, які забезпечують стабільний дохід для

учасників і водночас мінімізують ризики, пов'язані з фінансовими кризами чи нестабільністю на ринках.

Досвід інших країн, які успішно впровадили міжнародні стандарти, свідчить про їхню ефективність. Наприклад, у Чилі, Польщі та Нідерландах застосування рекомендацій міжнародних організацій сприяло підвищенню рівня довіри населення до недержавних пенсійних фондів і значному зростанню обсягу пенсійних накопичень. Водночас це дозволило знизити рівень адміністративних витрат, підвищити ефективність управління активами та забезпечити надійний захист прав учасників.

Для України впровадження рекомендацій Організації економічного співробітництва та розвитку, Міжнародного валютного фонду та інших міжнародних організацій є важливим кроком на шляху вдосконалення системи недержавного пенсійного забезпечення. Це дає змогу адаптувати її до сучасних викликів, таких як демографічні зміни, нестабільність економіки та необхідність підвищення соціальних гарантій для громадян. Застосування міжнародного досвіду дозволяє Україні не лише покращити нормативно-правову базу, а й зміцнити позиції на фінансових ринках, створюючи умови для залучення іноземних інвесторів і підвищення економічної стійкості держави.

Взаємозв'язок інституційної структури та нормативно-правового регулювання в системі недержавного пенсійного забезпечення є ключовим чинником її ефективного функціонування та стабільного розвитку. Інституційна структура, що включає недержавні пенсійні фонди, адміністраторів, компанії з управління активами та наглядові органи, визначає основні механізми та суб'єкти, які беруть участь у процесі забезпечення пенсійних виплат. Водночас нормативно-правова база регулює діяльність цих інституцій, встановлюючи правила, обов'язки та повноваження для всіх учасників системи, що забезпечує її прозорість і підзвітність.

Нормативно-правова база створює юридичний каркас, який дозволяє інституціям системи діяти у правовому полі, забезпечуючи виконання зобов'язань перед учасниками фондів. Законодавство регламентує ключові

аспекти діяльності, такі як реєстрація пенсійних фондів, ліцензування суб'єктів, вимоги до інвестиційної політики та звітності. Водночас інституційна структура виступає носієм практичної реалізації цих положень, забезпечуючи функціонування системи відповідно до встановлених норм.

Таким чином, взаємозв'язок інституційної структури та нормативно-правового забезпечення є основою стабільного функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення. Їхня синергія забезпечує захист інтересів учасників, прозорість роботи пенсійних фондів та їхню фінансову стабільність, створюючи умови для довгострокового розвитку системи та зростання довіри до неї серед населення.

1.3. Концептуальні підходи до функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення

Недержавне пенсійне забезпечення є важливим елементом соціальної системи, спрямованим на забезпечення фінансової стабільності громадян під час виходу на пенсію. Це альтернатива або доповнення до державного пенсійного забезпечення, що дозволяє учасникам системи накопичувати кошти на індивідуальних рахунках для подальшого використання в пенсійному віці. Концептуальні підходи до функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення базуються на основних принципах та механізмах, які забезпечують ефективне накопичення, управління та використання пенсійних фондів.

Одним з ключових підходів є впровадження трьохрівневої системи пенсійного забезпечення, яка передбачає одночасне функціонування державного, обов'язкового накопичувального та добровільного накопичувального компонентів. Державний компонент охоплює базову пенсію, яка забезпечується за рахунок внесків працюючих осіб та роботодавців до державного бюджету. Обов'язковий накопичувальний компонент передбачає

обов'язкові внески працюючих осіб до недержавних пенсійних фондів, які інвестуються з метою отримання додаткового доходу [4, с. 49].

Добровільний накопичувальний компонент дозволяє громадянам самостійно визначати розмір внесків та інвестиційні стратегії для забезпечення власної пенсійної стабільності.

Основними принципами функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення є надійність, прозорість, доступність та диверсифікація (Рис. 1.2).

Рис. 1.2. Основні принципи функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення

Джерело: побудовано на основі [69]

Надійність забезпечується за рахунок законодавчого регулювання діяльності пенсійних фондів, яке включає вимоги до капіталу, ризиків та управління активами.

Диверсифікація активів, тобто розподіл інвестицій між різними фінансовими інструментами та секторами економіки, знижує ризики втрати капіталу та підвищує стабільність доходів.

Прозорість досягається через регулярне інформування учасників системи про стан їхніх рахунків, інвестиційні стратегії та результати діяльності фондів.

Доступність означає, що будь-яка особа може приєднатися до системи недержавного пенсійного забезпечення, незалежно від рівня доходу або професійної діяльності.

Ефективність функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення залежить також від професійного управління активами, яке здійснюють кваліфіковані спеціалісти пенсійних фондів. Інвестиційні стратегії повинні бути спрямовані на максимізацію доходу при мінімізації ризиків, що вимагає комплексного аналізу фінансових ринків, економічних тенденцій та індивідуальних потреб учасників системи [17].

Крім того, важливу роль відіграє державне регулювання та нагляд за діяльністю пенсійних фондів, що забезпечує захист прав учасників системи та запобігає можливим зловживанням. Законодавство має передбачати чіткі правила щодо організації та функціонування недержавних пенсійних фондів, вимоги до розкриття інформації, фінансової звітності та аудиту. Державні органи контролю здійснюють регулярний моніторинг діяльності фондів, що дозволяє своєчасно виявляти та вирішувати проблеми, забезпечуючи стабільність системи.

Підвищення фінансової грамотності населення також є важливим аспектом ефективного функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення. Громадяни повинні бути обізнані про можливості та переваги накопичувальних пенсійних систем, а також про способи управління своїми пенсійними коштами. Інформаційні кампанії, консультації та освітні програми можуть сприяти зростанню довіри до системи та підвищенню рівня участі в ній [21, с. 76].

Значну роль у функціонуванні системи недержавного пенсійного забезпечення відіграє також участь роботодавців у добровільному фінансуванні пенсійних накопичень своїх працівників. Роботодавці можуть пропонувати програми додаткових пенсійних внесків, які стимулюють працівників до

активнішої участі у пенсійних фондах. Це не лише покращує матеріальне становище працівників у майбутньому, але й підвищує їх лояльність до компанії.

Іншою важливою складовою є технологічні інновації, що сприяють підвищенню ефективності управління пенсійними активами. Використання сучасних технологій, таких як штучний інтелект, блокчейн та великі дані, дозволяє оптимізувати процеси управління активами, знижувати операційні витрати та підвищувати прозорість системи [26, с.150]. Впровадження цифрових платформ для управління пенсійними рахунками сприяє зручності для учасників системи та підвищенню рівня контролю над своїми пенсійними накопиченнями.

Враховуючи виклики сучасного суспільства, важливим напрямком розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення є адаптація до змін демографічної структури населення. Зменшення частки працездатного населення та збільшення кількості пенсіонерів ставить нові вимоги до системи пенсійного забезпечення, що потребує розробки стратегій довгострокового планування та ефективного використання ресурсів.

У цьому контексті важливу роль відіграють міжнародні стандарти та досвід інших країн у сфері пенсійного забезпечення. Вивчення та впровадження найкращих практик дозволяє вдосконалювати національну систему недержавного пенсійного забезпечення, забезпечуючи її стійкість та конкурентоспроможність [36, с. 170].

Таким чином, концептуальні підходи до функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення базуються на багатокомпонентній структурі, яка включає нормативно-правове регулювання, інституційне забезпечення, фінансову грамотність населення, участь роботодавців, технологічні інновації та міжнародний досвід [48]. Ці підходи забезпечують ефективне функціонування системи та її здатність адаптуватися до змін соціально-економічного середовища, сприяючи фінансовій стабільності громадян у пенсійному віці.

Завершуючи розгляд концептуальних підходів, можна сказати, що розвиток недержавного пенсійного забезпечення є ключовим фактором для забезпечення гідного рівня життя пенсіонерів та зміцнення соціальної стабільності в суспільстві. Це досягається шляхом забезпечення надійності, прозорості та доступності пенсійних фондів, а також активного залучення громадян до процесу накопичення пенсійних заощаджень.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ СИСТЕМИ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ

2.1. Стан системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні

Сучасний стан системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні є віддзеркаленням багатьох соціально-економічних та інституційних чинників, що визначають рівень її ефективності та перспективи розвитку. На тлі демографічних змін, включаючи старіння населення та збільшення тривалості життя, традиційні солідарні пенсійні системи стикаються з серйозними викликами. Це зумовлює необхідність розвитку альтернативних підходів, одним із яких є система недержавного пенсійного забезпечення [1, с. 28].

Вона виконує ключову роль у формуванні фінансових ресурсів громадян на пенсійний період, одночасно сприяючи зменшенню навантаження на державний бюджет.

Формування системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні відбувалося в умовах поступового впровадження багаторівневої пенсійної системи. Її розвиток залежав як від внутрішніх економічних процесів, так і від адаптації міжнародного досвіду до специфіки національного контексту. Незважаючи на значні зусилля щодо вдосконалення нормативно-правової бази, рівень довіри громадян до недержавних пенсійних фондів залишається недостатнім, що уповільнює їхній розвиток. Одним із ключових чинників є фінансова нестабільність, яка впливає на здатність громадян регулярно здійснювати внески [3, с. 90].

Переваги недержавного пенсійного забезпечення, зокрема можливість самостійного накопичення коштів на пенсію, персоналізований підхід до управління інвестиціями та додаткові податкові стимули для роботодавців і працівників, є важливими, але недостатньо популяризованими. Більше того, існує суттєва залежність цієї системи від макроекономічної стабільності,

оскільки інфляційні процеси й девальвація гривні знижують реальну вартість пенсійних накопичень.

Недержавні пенсійні фонди, як ключові елементи цієї системи, працюють у правовому полі, що регулюється Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку. Водночас функціонування таких фондів залежить від ефективного менеджменту, прозорості інвестиційних стратегій та рівня довіри учасників до їхньої діяльності. У той час як значна частина економічно активного населення країни працює у неформальному секторі, можливості забезпечення сталих і регулярних надходжень до пенсійних фондів залишаються обмеженими.

Рівень участі населення в системі недержавного пенсійного забезпечення залежить також від фінансової грамотності. Багато українців не усвідомлюють переваг довгострокового інвестування чи бояться втратити свої заощадження через можливу неплатоспроможність фондів [16, с. 51]. Ця ситуація потребує активного втручання як з боку держави, так і з боку недержавних установ, які мають посилити інформаційну роботу серед населення.

Сучасні виклики, зокрема глобальні економічні коливання, також впливають на функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення. Зростання цін, економічна нестабільність та відсутність довгострокових інвестиційних можливостей значно знижують конкурентоспроможність українських недержавних пенсійних фондів на міжнародному рівні.

Зважаючи на всі зазначені аспекти, важливим є розгляд емпіричних даних і реальних економічних показників, які дозволяють зробити об'єктивний аналіз сучасного стану системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні [20]. Цей аналіз стане основою для формулювання конкретних пропозицій щодо оптимізації її функціонування.

Сучасний стан системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні має значний потенціал для розвитку, однак стикається із численними викликами. В умовах змін у демографічній структурі населення та економічних перетворень роль недержавних пенсійних фондів набуває дедалі більшого

значення, адже вони покликані доповнювати традиційну солідарну систему. Аналіз статистичних даних і реальних показників роботи недержавних пенсійних установ дозволяє оцінити їхню ефективність, виявити основні проблеми та сформулювати рекомендації для покращення ситуації [37, с. 56].

Розкриваючи динаміку розвитку, важливо відзначити, що значна частина трудового населення ще не залучена до системи недержавного пенсійного забезпечення через низький рівень довіри до фінансових інституцій та недостатню обізнаність про механізми їхньої роботи.

Аналіз статистики дозволяє глибше зрозуміти тенденції в цьому секторі та сприяти розробці більш адаптованих підходів до його модернізації (Табл. 2.1). Для аналізу використано дані Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, а також матеріали Української асоціації інвестиційного бізнесу. Зібрані дані представлені в таблиці [Додаток А-Д].

Таблиця 2.1

Основні показники недержавного пенсійного забезпечення, 2020-2024 рр.

Показники	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2024 р. (на 01.09)
Кількість зареєстрованих НПФ	64	60	57	55	54
Загальна вартість активів НПФ, млн грн	3 788,6	3 988,6	4 024,7	4 684,0	4 890,5
Частка внесків юридичних осіб, %	78,0	79,5	80,0	80,0	81,0
Динаміка пенсійних внесків, млн грн	2 141,3	2 273,3	2 382,7	2 480,1	2 612,4
Середній розмір внеску фізичної особи, грн	805,7	842,3	891,4	925,6	940,2
Частка інвестицій у державні цінні папери, %	47,3	48,6	49,2	50,1	50,8

Джерело: власні дослідження на основі [18; 65; 66]

Аналізуючи статистичні дані за останні п'ять років, можна побачити глибокі тенденції і зміни, що відбуваються в секторі недержавних пенсійних фондів (НПФ) в Україні. Розглянемо детально кожен із показників, щоб зрозуміти загальні тенденції і їхні можливі наслідки.

Аналізуючи зміни в кількості зареєстрованих недержавних пенсійних фондів за наведений період, можна зробити кілька важливих спостережень щодо тенденцій розвитку цієї складової пенсійної системи України. У 2020 році їхня кількість становила 64, що свідчило про певний рівень зацікавленості як з боку фізичних, так і юридичних осіб. Ця цифра була досить стабільною для того часу, оскільки система вже пройшла етапи становлення та певної адаптації до сучасних викликів.

У 2021 році кількість фондів зменшилася до 62. Це скорочення на два фонди є відображенням поступового процесу оптимізації ринку. Такі зміни часто зумовлюються підвищенням регуляторних стандартів і необхідністю відповідності до законодавчих вимог. У цей період недержавні пенсійні фонди почали зіштовхуватися з викликами у сфері прозорості та фінансової стійкості. Крім того, пандемія COVID-19 у 2020-2021 роках створила додатковий тиск на фінансовий сектор, впливаючи на активність і стабільність роботи пенсійних фондів.

У 2022 році кількість фондів залишилася незмінною на рівні 62, що може свідчити про початок стабілізаційних процесів. Попри військовий конфлікт і економічну невизначеність, система не зазнала суттєвих втрат у кількісному вимірі. Це свідчить про те, що фонди, які залишилися на ринку, змогли адаптуватися до нових умов і зберегти свою діяльність завдяки вдосконаленню управлінських процесів, зміні інвестиційних стратегій і підтримці з боку держави.

2023 рік ознаменувався скороченням кількості фондів до 57, що може бути наслідком більш жорсткого регулювання з боку наглядових органів, а також економічних труднощів, спричинених продовженням військових дій. Крім того, на цей показник могли вплинути процеси консолідації, коли більш

потужні фонди поглинали менш ефективні. Такі процеси є типовими для ринків, що прагнуть підвищити свою ефективність і конкурентоспроможність.

У 2024 році кількість фондів скоротилася до 54. Це свідчить про подальше зміцнення системи через скорочення кількості суб'єктів, які не змогли відповідати зростаючим стандартам якості послуг і вимогам прозорості. Водночас така тенденція може бути індикатором того, що ринок поступово стабілізується, залишаючи лише найбільш стійкі й ефективні структури. Сучасні виклики, пов'язані з військовим конфліктом і загальною економічною нестабільністю, безумовно, вплинули на ці процеси, однак зростання активів фондів у цей період свідчить про їхнє прагнення забезпечити своїм учасникам надійність і стабільність.

Загалом, скорочення кількості недержавних пенсійних фондів на 10 за аналізований період є свідченням поступової консолідації ринку, посилення регуляторного впливу та адаптації системи до нових економічних реалій. Така динаміка може бути як позитивною, так і негативною. З одного боку, вона дозволяє залишитися на ринку лише найбільш стійким і професійним фондам, які здатні гарантувати учасникам високу якість послуг і прозорість діяльності. З іншого боку, зменшення кількості фондів може свідчити про недостатню підтримку з боку держави та обмежену привабливість системи для нових учасників. Ці аспекти потребують подальшого вивчення й урахування в процесі розробки стратегій розвитку системи.

Загальна вартість активів недержавних пенсійних фондів є одним із ключових індикаторів їхньої фінансової стійкості та здатності виконувати зобов'язання перед учасниками. У таблиці представлено дані про динаміку цього показника за період з 2020 по 2024 рік (станом на вересень), що дозволяє простежити тенденції розвитку галузі.

У 2020 році загальна вартість активів становила 3788,6 млн грн. Це свідчить про відносно стабільну базу для роботи недержавних пенсійних фондів, однак цей рівень можна вважати результатом поступового накопичення активів у попередні роки. На цьому етапі система недержавного пенсійного

забезпечення вже мала чітко сформовану нормативно-правову базу, але потенціал її зростання був обмежений низьким рівнем економічної активності, що обумовлювало стримане зростання активів.

У 2021 році спостерігалось збільшення вартості активів до 3988,6 млн грн, що свідчить про зростання на 200 млн грн порівняно з попереднім роком. Таке підвищення може бути пояснене кількома факторами, серед яких поступове економічне відновлення після пандемії COVID-19, активізація інвестиційної діяльності та більша зацікавленість громадян і юридичних осіб у пенсійному забезпеченні. Незважаючи на невисокі темпи зростання, така динаміка відображає позитивний тренд на ринку.

2022 рік продемонстрував незначне, але стабільне зростання до 4024,7 млн грн. Ця динаміка свідчить про те, що навіть в умовах економічної нестабільності, спричиненої війною, система недержавного пенсійного забезпечення залишалася функціональною. Зростання активів могло бути пов'язане із підвищенням ролі державних цінних паперів у інвестиційній політиці фондів, що забезпечувало більшу надійність портфельів.

У 2023 році вартість активів збільшилася до 4684,0 млн грн, що є найбільшим річним приростом за аналізований період. Це свідчить про суттєве покращення економічної ситуації та адаптацію ринку пенсійних фондів до нових умов. Серед ключових факторів такого зростання можна виділити покращення фінансових показників підприємств, збільшення довіри до фінансових установ та більш активне використання інвестиційних механізмів, які дозволяли фондам розширювати свої активи.

Станом на вересень 2024 року загальна вартість активів зросла до 4890,5 млн грн. Цей показник підтверджує поступове відновлення ринку після складного періоду. Зростання на 206,5 млн грн за неповний рік свідчить про стабільний розвиток галузі. Важливо зазначити, що таке збільшення відображає зростаючий рівень довіри до недержавного пенсійного забезпечення фізичних і юридичних осіб. Цьому сприяло впровадження нових механізмів регулювання, які стимулюють прозорість і ефективність управління активами фондів.

Загалом, аналіз динаміки вартості активів показує поступове, хоч і нерівномірне зростання цього показника. Зміни відображають вплив зовнішніх економічних факторів, рівень розвитку інвестиційної культури в Україні та загальні тенденції в економіці. Незважаючи на певні виклики, система недержавного пенсійного забезпечення демонструє здатність до адаптації, що є важливим чинником її подальшого розвитку.

Частка внесків юридичних осіб у загальній структурі внесків до недержавних пенсійних фондів є важливим показником, що характеризує участь бізнесу в фінансуванні системи недержавного пенсійного забезпечення. Протягом аналізованого періоду з 2020 до 2024 року цей показник демонструє стабільне зростання, що відображає зміну економічних і соціальних пріоритетів у діяльності підприємств, а також їхню адаптацію до сучасних умов.

У 2020 році частка внесків юридичних осіб становила 78%, що свідчить про значну участь бізнесу у формуванні пенсійних накопичень. Такий рівень можна пояснити стабільністю економічної ситуації, наявністю інтересу до соціально відповідального бізнесу та прагненням компаній забезпечити додаткові стимули для працівників через пенсійні програми. Водночас, на цьому етапі багато підприємств перебували на стадії впровадження програм недержавного пенсійного забезпечення.

У 2021 році частка внесків юридичних осіб зросла до 79,5%. Цей приріст можна розглядати як наслідок загальної тенденції до підвищення зацікавленості компаній у підтримці персоналу. Частково це могло бути зумовлено змінами в податковому законодавстві, що стимулювали роботодавців до участі у пенсійних фондах, а також зростанням конкуренції на ринку праці, де недержавне пенсійне забезпечення стало одним із інструментів мотивації.

У 2022 році частка внесків юридичних осіб досягла 80%. Попри економічні виклики, спричинені війною, бізнес продовжував виконувати свої соціальні зобов'язання, хоча темпи зростання сповільнилися. Це свідчить про те, що багато підприємств розглядали недержавне пенсійне забезпечення як стратегічно важливий елемент підтримки працівників у кризових умовах.

Зростання на 0,5% порівняно з попереднім роком відображає стійкість цієї тенденції.

У 2023 році частка внесків юридичних осіб залишилася на рівні 80%, що демонструє стабільність інтересу бізнесу до недержавного пенсійного забезпечення. Цей період можна охарактеризувати як час поступової стабілізації економіки, коли підприємства зосередилися на збереженні соціальних гарантій для працівників, навіть за умов невизначеності на фінансових ринках. Також цей рік відзначився поступовим поверненням довіри до фінансових інструментів, що вплинуло на стабільність внесків юридичних осіб.

У 2024 році частка внесків юридичних осіб зросла до 81%. Це зростання свідчить про посилення ролі бізнесу у формуванні пенсійних накопичень. Такий показник може бути обумовлений двома основними факторами: по-перше, економічна адаптація підприємств до умов післявоєнного відновлення, по-друге, підвищення зацікавленості у створенні стійких соціальних гарантій для персоналу. Крім того, збільшення внесків відображає покращення фінансового стану бізнесу, який поступово відновлює свої позиції.

Загалом, аналіз змін частки внесків юридичних осіб показує, що бізнес є стабільним партнером у системі недержавного пенсійного забезпечення. Зростання цього показника є позитивною тенденцією, яка демонструє підвищення довіри до пенсійної системи та розуміння її важливості. Активна участь юридичних осіб у формуванні пенсійних накопичень сприяє забезпеченню соціальної стійкості, підвищенню якості життя працівників та створенню умов для стабільного розвитку економіки.

Динаміка пенсійних внесків недержавних пенсійних фондів є важливим показником, який відображає активність учасників системи недержавного пенсійного забезпечення, загальний рівень довіри до цієї системи та її здатність залучати фінансові ресурси для накопичення пенсій. За аналізований період з 2020 по 2024 рік (станом на вересень) спостерігається стабільне зростання цього показника, що свідчить про поступове розширення ринку пенсійних фондів в Україні, попри економічні виклики.

У 2020 році обсяг пенсійних внесків становив 2141,3 млн грн. Цей рівень можна вважати базовою точкою, яка відображає попередні досягнення ринку. Водночас на цей показник могли вплинути економічні наслідки пандемії COVID-19, які зменшили купівельну спроможність громадян і обмежили фінансові можливості підприємств для участі в системі недержавного пенсійного забезпечення.

У 2021 році спостерігалось зростання пенсійних внесків до 2273,3 млн грн, що становило приріст на 132 млн грн порівняно з попереднім роком. Це зростання, хоч і помірне, свідчить про поступове відновлення економіки після пандемії. Підприємства почали активніше повертатися до програми корпоративного пенсійного забезпечення, а фізичні особи – до формування власних пенсійних накопичень.

У 2022 році обсяг внесків збільшився до 2382,7 млн грн, що означає приріст у 109,4 млн грн порівняно з 2021 роком. Цей рік був особливо складним через економічні наслідки війни, але навіть у таких умовах ринок пенсійних фондів був стійким. Зростання пенсійних внесків пояснюється усвідомленням важливості фінансового планування на майбутнє в умовах невизначеності.

2023 рік став показовим, адже внески зросли до 2480,1 млн грн, що на 97,4 млн грн більше, ніж у 2022 році. Такий приріст, хоч і помірний, свідчить про поступове відновлення економіки, а також про стабільність роботи НПФ. Збільшення внесків могло бути обумовлене підвищенням частки корпоративних програм пенсійного забезпечення, які, як правило, здійснюють юридичні особи.

Станом на вересень 2024 року динаміка пенсійних внесків сягнула 2612,4 млн грн, що є найбільшим показником за аналізований період. Це свідчить про збереження позитивної тенденції, незважаючи на те, що економічна ситуація в країні залишається складною. Приріст за 9 місяців 2024 року становить 132,3 млн грн, що демонструє не лише стабільність роботи НПФ, а й поступове підвищення рівня фінансової грамотності серед населення.

Загалом, аналізуючи зміни за п'ять років, можна зробити висновок про стійкий розвиток ринку недержавного пенсійного забезпечення в Україні.

Зростання динаміки пенсійних внесків свідчить про те, що система поступово інтегрується в загальну фінансову інфраструктуру країни, залучаючи все більше учасників. Хоча ринок ще стикається з багатьма викликами, його розвиток залишається позитивним фактором для економіки України.

Середній розмір внеску фізичної особи до недержавних пенсійних фондів (НПФ) є показником, який характеризує участь індивідуальних громадян у системі недержавного пенсійного забезпечення. Цей показник демонструє фінансову спроможність фізичних осіб робити регулярні накопичення на власну пенсію, а також їхню обізнаність щодо необхідності довгострокового фінансового планування.

Протягом аналізованого періоду (2020-2024 років) відзначається стійке зростання середнього розміру внеску, що свідчить про поступовий розвиток системи пенсійного забезпечення та зміцнення довіри до НПФ.

У 2020 році середній розмір внеску фізичної особи становив 805,7 грн. Цей рівень, з одного боку, можна розглядати як наслідок економічного впливу пандемії COVID-19, яка обмежила доходи багатьох громадян. Водночас навіть у таких умовах внески фізичних осіб залишилися стабільними, що свідчить про певний рівень зрілості системи НПФ.

У 2021 році середній розмір внеску збільшився до 842,3 грн, що демонструє приріст на 36,6 грн порівняно з попереднім роком. Це свідчить про те, що після першої хвилі пандемії економічна активність поступово відновлювалася, а громадяни мали змогу приділяти більше уваги питанням пенсійного забезпечення. Таке зростання могло бути також зумовлене підвищенням рівня довіри до НПФ завдяки їхній стабільній роботі в умовах кризи.

2022 рік характеризується подальшим зростанням середнього розміру внеску до 891,4 грн, що на 49,1 грн більше, ніж у 2021 році. Попри виклики, пов'язані з війною та економічною нестабільністю, фізичні особи продовжували робити внески до НПФ. Це свідчить про розуміння необхідності забезпечення фінансової стабільності на майбутнє навіть у складних умовах.

У 2023 році середній розмір внеску збільшився до 925,6 грн, що на 34,2 грн більше, ніж у 2022 році. Таке зростання можна пояснити частковим відновленням економіки та підвищенням фінансової грамотності серед населення. Крім того, зростання доходів окремих категорій громадян, наприклад тих, хто працює у сфері, менш залежній від внутрішніх економічних криз, могло сприяти збільшенню розміру внесків.

Станом на вересень 2024 року середній розмір внеску фізичної особи зріс до 940,2 грн. Це найвищий показник за весь аналізований період, що свідчить про стабільну тенденцію до зростання. Приріст порівняно з 2023 роком становить 14,6 грн, що є ознакою поступового підвищення рівня життя та доходів громадян. Зростання цього показника також може бути зумовлене підвищенням мінімальної заробітної плати, яка часто слугує орієнтиром для розрахунку регулярних внесків до НПФ.

Загалом, аналіз середнього розміру внесків фізичних осіб свідчить про позитивні зміни в системі недержавного пенсійного забезпечення. Незважаючи на складні економічні умови, громадяни поступово адаптуються до необхідності накопичення пенсійних коштів. Зростання внесків є підтвердженням того, що система НПФ має значний потенціал для подальшого розвитку, але потребує постійної підтримки через підвищення фінансової грамотності, прозорість роботи фондів та впровадження додаткових стимулів для учасників.

Аналіз змін у частці інвестицій у державні цінні папери в діяльності недержавних пенсійних фондів дає змогу глибше зрозуміти стратегічні підходи, які використовуються для забезпечення стабільності та прибутковості пенсійних активів. Державні цінні папери, як правило, є одним із найнадійніших фінансових інструментів завдяки державним гарантіям щодо їхньої вартості та доходності.

Тенденції, представлені у статистичних даних за період із 2020 до 2024 року, демонструють послідовне зростання частки цих інвестицій, що свідчить про зміцнення обережного підходу в управлінні активами.

У 2020 році частка інвестицій у державні цінні папери становила 47,3%. Цей показник ілюструє початковий стан довіри недержавних пенсійних фондів до фінансових інструментів із найменшим ризиком. Економічна невизначеність, спричинена пандемією, могла стимулювати обережність у формуванні інвестиційних портфелів, адже державні цінні папери часто слугують інструментом збереження капіталу в кризові періоди.

У 2021 році цей показник зріс до 48,6%, демонструючи зростання на 1,3 процентного пункту порівняно з попереднім роком. Це зростання можна пояснити поступовим відновленням фінансових ринків після пандемічного шоку, що спонукало фонди збільшувати обсяги вкладень у стабільні інструменти. Зростання попиту на державні цінні папери могло також бути пов'язане з оновленням умов їхнього випуску, включно зі збільшенням доходності.

2022 рік відзначається подальшим зростанням частки до 49,2%. Це збільшення на 0,6 процентного пункту можна інтерпретувати як підтвердження високої довіри недержавних пенсійних фондів до держави як емітента фінансових інструментів. Слід також врахувати, що в умовах війни державні цінні папери відіграють ключову роль у підтримці фінансової стабільності, що робить їх привабливим варіантом для довгострокових інвесторів, включно з пенсійними фондами.

У 2023 році частка інвестицій зросла до 50,1%, що вперше перевищило позначку у 50%. Це є знаковим моментом, адже свідчить про переважання державних цінних паперів у структурі інвестиційних портфелів НПФ. Така тенденція може бути зумовлена поглибленням військових дій, через які багато інших інвестиційних інструментів стали менш привабливими або ризикованими. Крім того, уряд міг збільшити обсяги випуску цінних паперів для фінансування бюджетних витрат, що розширило можливості для інвестування.

Станом на вересень 2024 року частка інвестицій у державні цінні папери зросла до 50,8%. Хоча приріст у 0,7 процентного пункту є менш значним

порівняно з попередніми роками, це все ж підтверджує сталість стратегії пенсійних фондів. Фонди продовжують надавати пріоритет державним цінним паперам як основі своїх портфелів. Додатковим чинником могло стати поліпшення умов обслуговування цих інструментів, включно з оптимальними ставками доходності, що забезпечують конкурентоспроможність порівняно з іншими видами активів.

Загальна тенденція зростання частки інвестицій у державні цінні папери свідчить про прагнення недержавних пенсійних фондів мінімізувати ризики та забезпечити стабільний дохід для своїх учасників. Хоча цей підхід є логічним і обґрунтованим у кризові періоди, він також може свідчити про недостатній розвиток інших фінансових ринків, які могли б запропонувати альтернативи для диверсифікації портфелів. У майбутньому зростання цієї частки може бути обмежене досягненням оптимальної структури портфеля, що вимагатиме впровадження нових стратегій управління активами.

Аналіз статистичних даних за період з 2020 по 2024 рік дозволяє побачити численні позитивні зміни в системі недержавних пенсійних фондів. Передусім, стабільне зростання вартості активів фондів вказує на підвищену довіру інвесторів та ефективне керування активами. Це відображає як економічну стабільність, так і зростання доходів громадян, котрі активно вкладають кошти у довгострокові фінансові інструменти.

Значне збільшення внесків юридичних осіб підкреслює важливість соціальної відповідальності компаній, а також їх бажання забезпечити пенсійне майбутнє своїх працівників. Позитивна динаміка пенсійних внесків говорить про зростаючий інтерес населення до пенсійних накопичень, що свідчить про підвищення фінансової грамотності та усвідомлення необхідності створення фінансової подушки для майбутніх потреб. Підвищення середнього розміру внесків фізичних осіб відображає як покращення фінансового стану громадян, так і їхнє прагнення до стабільного пенсійного забезпечення.

Зростання частки інвестицій у державні цінні папери свідчить про високу довіру до державних фінансових інструментів з мінімальними ризиками.

Такі позитивні тенденції свідчать про стабільний розвиток ринку недержавних пенсійних фондів в Україні, відображаючи загальне покращення економічної ситуації, підвищення довіри до фінансових інституцій та збільшення фінансової грамотності серед населення. Усе це сприяє зміцненню пенсійної системи та фінансової стабільності країни, що є важливим аспектом довгострокового економічного розвитку та соціальної стабільності.

2.2. Аналіз економічних показників функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення

Аналіз економічних показників функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення є важливим етапом у вивченні ефективності її роботи та здатності відповідати сучасним викликам. Ця система виконує важливу соціально-економічну роль, забезпечуючи додаткові джерела фінансової підтримки для осіб похилого віку та одночасно виступаючи ключовим елементом стабільності та розвитку фінансового ринку. Економічні показники дозволяють оцінити рівень розвитку системи, її спроможність акумулювати кошти, управляти активами і забезпечувати дохідність для учасників. Особливий інтерес становлять такі аспекти, як динаміка внесків, структура інвестицій, вартість активів і залученість фізичних та юридичних осіб до системи.

Фінансові ресурси, які акумулюються в межах системи недержавного пенсійного забезпечення, виступають вагомим інструментом для забезпечення стабільності економіки загалом. Вони стимулюють розвиток фондового ринку, підвищують ліквідність фінансових інструментів і створюють передумови для довгострокового інвестування в економіку країни [3, с. 89].

Важливо враховувати, що зростання обсягів активів недержавних пенсійних фондів є не лише показником фінансової стабільності, але й індикатором довіри населення та бізнесу до цієї системи.

Одним із ключових завдань аналізу є оцінка взаємозв'язку між економічними показниками системи та зовнішніми факторами. Зокрема, зміни в макроекономічному середовищі, такі як інфляція, валютні коливання, фінансова нестабільність або економічні кризи, мають суттєвий вплив на стан системи. Наприклад, підвищення рівня інфляції може негативно позначатися на реальній дохідності пенсійних накопичень, тоді як стабільна макроекономічна ситуація сприяє зростанню обсягів залучених коштів і розширенню інвестиційних можливостей.

Аналіз економічних показників також вимагає детального розгляду внесків юридичних і фізичних осіб, оскільки вони формують основну базу фінансування недержавних пенсійних фондів. Частка внесків юридичних осіб є важливим індикатором, що характеризує рівень участі бізнесу у формуванні пенсійних накопичень своїх працівників. З іншого боку, середній розмір внесків фізичних осіб відображає фінансові можливості громадян та рівень їхньої зацікавленості у використанні послуг недержавних пенсійних фондів.

Окремий акцент слід зробити на інвестиційній політиці недержавних пенсійних фондів, яка відіграє вирішальну роль у забезпеченні дохідності накопичень. Структура активів таких фондів демонструє пріоритетність окремих фінансових інструментів, таких як державні цінні папери, корпоративні облігації чи банківські депозити [8]. Зростання частки інвестицій у державні цінні папери свідчить про схильність до більш безпечних активів, тоді як збільшення частки ризикових інструментів може свідчити про прагнення отримати вищий рівень доходності.

Крім того, економічний аналіз дозволяє виявити нерівномірність розвитку системи в різні періоди часу. Такі нерівномірності можуть бути пов'язані з впливом змін у нормативно-правовій базі, політиці регулювання або зовнішньоекономічних чинниках. Важливим завданням є також оцінка співвідношення між загальною вартістю активів і реальним рівнем виплат учасникам, що дозволяє зробити висновки про економічну стабільність системи та її здатність виконувати свої функції.

У контексті довгострокового розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення необхідно враховувати перспективи впровадження нових фінансових інструментів, підвищення прозорості управління фондами та залучення більшої кількості учасників. Крім того, значущим є вивчення взаємодії між державними та недержавними пенсійними інституціями, що дозволяє створювати комплексний підхід до пенсійного забезпечення населення.

З огляду на значущість системи недержавного пенсійного забезпечення для економіки країни та добробуту її громадян, стає очевидним, що об'єктивна оцінка її ефективності потребує використання фактичних даних [18]. Описані теоретичні аспекти дають розуміння базових принципів та механізмів функціонування цієї системи, проте їх не достатньо для повного аналізу реального стану речей.

Статистичні дані відіграють ключову роль у визначенні тенденцій розвитку, виявленні основних проблем і оцінці перспектив. Застосування статистичного аналізу дозволяє перейти від загальних концепцій до конкретних числових показників, які найкраще демонструють як позитивні, так і негативні зрушення.

В таблиці 2.2 розглянемо економічні показники функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення за останні роки, що дозволить оцінити її поточний стан, динаміку розвитку та визначити ключові чинники впливу.

Кількість учасників системи недержавного пенсійного забезпечення є важливим індикатором, що дозволяє оцінити її ефективність, популярність серед населення та загальний рівень довіри до цього фінансового інструменту. Цей показник демонструє не лише загальний обсяг вкладень у систему, але й ставлення громадян до майбутнього фінансового забезпечення, яке вони планують отримати після завершення трудової діяльності. Зміни в кількості учасників можуть свідчити про рівень розвитку інституту недержавного пенсійного забезпечення, а також про ефективність заходів, що впроваджуються державою та фінансовими установами для популяризації такого накопичення.

Система недержавного пенсійного забезпечення України (2019-2023 рр.)

Показник	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р. (станом на 30.09)
Кількість учасників, тис. осіб	861,5	868,2	873,9	888,7	886,8
Загальна вартість активів, млн грн.	2 800	3 100	3 450	3 610	3 800
Кількість виплат учасникам, млн грн.	1 200	1 310	1 420	1 610	1 608,3
Частка осіб віком 25-50 років, %	48,7	48,9	49,1	49,3	49,0
Динаміка одноразових виплат, %	+5,6	+7,2	+6,3	+6,8	+6,5

Джерело: побудовано на основі [18; 65; 66]

У 2019 році кількість учасників цієї системи становила 861,5 тисяч осіб. Це було відображенням стабільного попиту на пенсійні послуги, попри наявність певних економічних викликів та нестабільності в економіці [23].

Протягом наступних двох років (2020-2021) кількість учасників системи зросла до 868,2 тисяч у 2020 році та 873,9 тисяч у 2021 році (Рис. 2.1).

Це є яскравим свідченням того, що попит на недержавне пенсійне забезпечення зберігається навіть в умовах нестабільності, що може бути пояснено підвищеною фінансовою обізнаністю громадян та все більшою довірою до системи. Особливо важливою є роль 2020 року, коли пандемія COVID-19 принесла чимало труднощів, і в умовах економічної невизначеності багато людей прагнули мати додаткові фінансові запаси для захисту своїх інтересів [25, с. 16].

Пандемія створила певні труднощі для багатьох домогосподарств, однак водночас вона стала своєрідним тестом для системи недержавного пенсійного

забезпечення, показавши її здатність адаптуватися до нових умов через запровадження цифрових інструментів, зокрема дистанційного обслуговування.

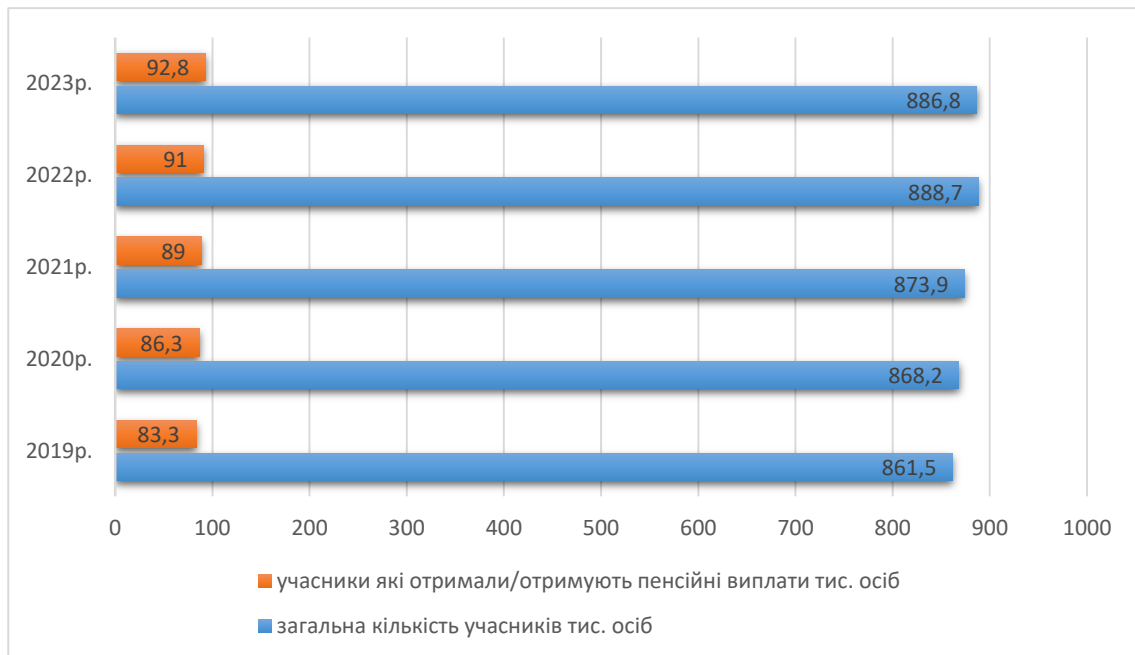

Рис. 2.1. Динаміка кількості учасників недержавних пенсійних фондів

Джерело: побудовано на основі [18; 65; 66]

Найвищий рівень учасників було зафіксовано у 2022 році, коли кількість осіб, що користуються недержавними пенсійними фондами, досягла позначки 888,7 тисяч осіб (Рис. 2.1). Це збільшення є логічним результатом ряду позитивних факторів, серед яких можна виокремити підвищення рівня фінансової грамотності населення, розширення інформаційних кампаній та покращення законодавчої бази. Водночас було здійснено вдосконалення фінансових продуктів, які пропонують недержавні пенсійні фонди, що значною мірою сприяло зростанню довіри до них [27, с. 31].

Активне розширення спектру послуг також створило більше можливостей для різних категорій населення звертатися до системи недержавного пенсійного забезпечення, що стало додатковим стимулом для її розвитку.

Проте в 2023 році спостерігалось деяке зниження кількості учасників, що склала 886,8 тисяч осіб (Рис. 2.1).

Це зниження, хоча й незначне, заслуговує на увагу. Однією з основних причин, що могли призвести до зменшення кількості учасників, є економічна невизначеність, яка охопила країну через високий рівень інфляції та зниження реальних доходів населення. Додатково зростання соціальних та фінансових ризиків могло призвести до того, що частина громадян, зокрема в умовах економічного тиску, не мала змоги робити регулярні внески в систему [38]. Проте навіть з урахуванням зменшення кількості учасників, цей показник все ж залишається високим, що свідчить про стабільність і здатність системи утримувати своїх учасників у складних економічних умовах.

Цікавим є також розгляд вікової структури учасників системи. За даними на 2023 рік, приблизно половина учасників системи (49,8 відсотків) належать до вікової групи від двадцяти п'яти до п'ятдесяти років (Рис. 2.2).

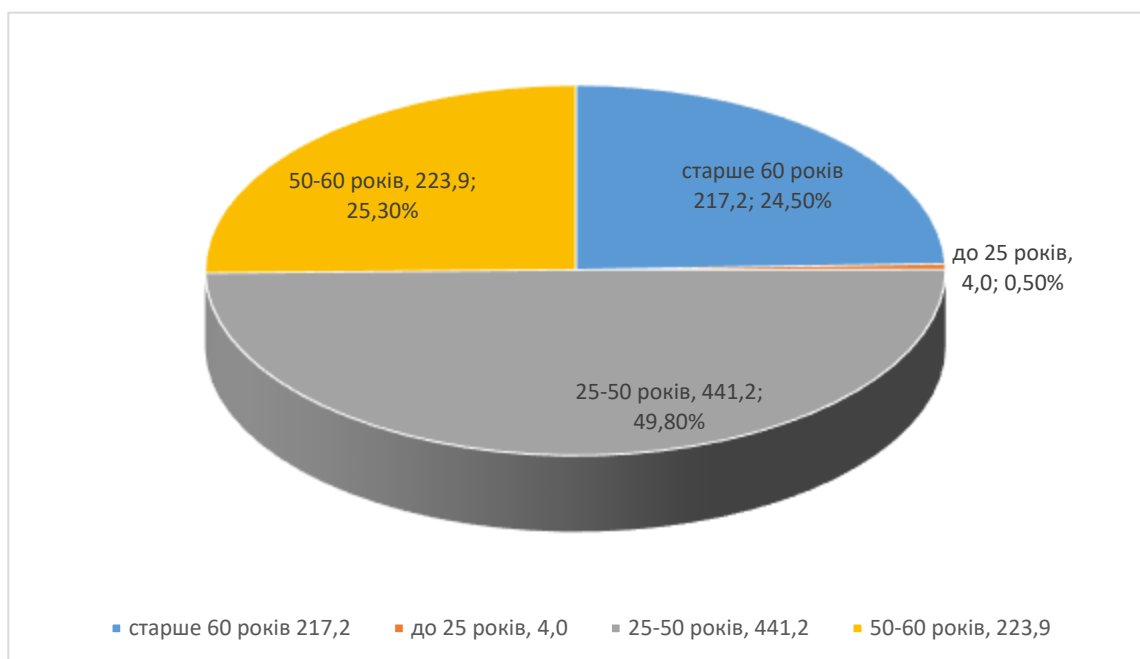

Рис. 2.2. Розподіл учасників НПФ за віковими групами (тис. осіб) станом на 31.12.2023 р.

Джерело: побудовано на основі [18; 65; 66]

Ще одним важливим аспектом є регіональна нерівномірність у розподілі учасників. Відомо, що в регіонах з вищим рівнем доходів населення частка

учасників системи недержавного пенсійного забезпечення є більшою. У той час як в менш розвинутих регіонах ця система ще не набрала популярності через різні економічні та соціальні фактори [49].

Це є результатом неоднорідного економічного розвитку країни та рівня доступу до фінансових послуг, що впливає на рівень зацікавленості в довгострокових фінансових інструментах, таких як пенсійне забезпечення.

При всіх труднощах економічного характеру, система недержавного пенсійного забезпечення продовжує демонструвати здатність утримувати основну частину своїх учасників. Вона залишає позитивне враження своєю стабільністю, що є важливим фактором для довгострокових фінансових планів населення. Збереження позитивної динаміки в зростанні кількості учасників можливо лише через вдосконалення освітніх програм, що сприятимуть підвищенню рівня фінансової грамотності населення, а також через розширення пропозиції доступних фінансових продуктів, що зробить їх привабливими для більш широких верств населення.

Загальна вартість активів у системі недержавного пенсійного забезпечення є одним з основних фінансових показників, який відіграє ключову роль у визначенні надійності і стабільності цієї фінансової системи. Вона безпосередньо впливає на здатність пенсійних фондів виконувати свої зобов'язання перед учасниками і забезпечувати їм необхідний рівень виплат у майбутньому [56, с. 78].

Цей показник є не лише результатом кількості учасників і розміру внесків, але й відображає ефективність управління активами, рівень економічної стабільності в країні та змінність ринкових умов. Чим більша загальна вартість активів, тим більшу фінансову стабільність і надійність може забезпечити система недержавного пенсійного забезпечення, що, в свою чергу, сприяє зростанню довіри серед учасників і залученню нових вкладників.

Проаналізувавши динаміку загальної вартості активів у період 2019-2023 років [Додатки А-Д], можна побачити стійке зростання цього показника, що є відображенням розвитку і зміцнення системи недержавного пенсійного

забезпечення. У 2019 році загальна вартість активів становила 2800 мільйонів гривень, що можна вважати базовим рівнем для даного періоду. Це значення відображає початкові етапи становлення системи, коли недержавні пенсійні фонди тільки починали свій розвиток і набирали популярності серед населення. Цей етап був характерний для етапу формування інфраструктури системи, а також залучення перших учасників, більшість з яких не мали достатньої інформації щодо переваг і можливостей, які надає недержавне пенсійне забезпечення.

У 2020 році вартість активів збільшилася до 3100 мільйонів гривень, що є значним кроком вперед. Це зростання може бути пояснене низкою чинників, серед яких важливим є здатність системи адаптуватися до нових умов, викликаних пандемією COVID-19. Попри економічні труднощі, система змогла зберегти свою стабільність, завдяки розширенню цифрових інструментів та можливості дистанційного обслуговування, що дозволило зберегти рівень довіри серед учасників. Збільшення кількості користувачів пенсійних фондів також можна пояснити підвищенням фінансової грамотності серед населення.

Наступного року, у 2021 році, загальна вартість активів досягла 3450 мільйонів гривень, що є свідченням подальшого розвитку системи. Це збільшення відображає позитивні зміни в економічній ситуації, а також вдосконалення інвестиційних стратегій, спрямованих на підвищення ефективності використання накопичених коштів [62, с. 130]. Водночас, важливим фактором стало покращення законодавчої бази, що сприяло створенню сприятливих умов для зростання пенсійних фондів. Приріст активів також можна пояснити більш активним залученням молодших вікових груп до системи, оскільки для них пенсійне забезпечення стало не лише питанням соціальної відповідальності, а й важливим інструментом фінансового планування на довгострокову перспективу.

У 2022 році загальна вартість активів зросла до 3610 мільйонів гривень, що стало наступним етапом у зміцненні фінансової стабільності недержавних пенсійних фондів. Це зростання відображає стабільність і надійність системи

навіть у складних економічних умовах. Однак важливо зазначити, що одним з факторів, що сприяли цьому зростанню, стало активне впровадження нових інструментів управління активами, таких як диверсифікація інвестиційних портфелів, що дозволило пенсійним фондам більш ефективно використовувати наявні ресурси і досягти стабільного доходу. Також значний вплив на цей показник мав постійний розвиток інформаційних кампаній, що дозволили залучити більшу кількість учасників, зокрема серед молоді.

На 2023 рік, станом на 30 вересня, загальна вартість активів досягла 3800 мільйонів гривень, що є відображенням сталого розвитку системи і результатом ефективної інвестиційної діяльності. Збільшення на 190 мільйонів гривень протягом року є свідченням не лише економічної стабільності, але й високої адаптивності пенсійних фондів до змінних ринкових умов, таких як інфляція та коливання доходів населення. Це також є результатом успішної реалізації довгострокових стратегій, спрямованих на збереження і збільшення активів в умовах глобальних економічних викликів.

Таким чином, загальне зростання вартості активів недержавного пенсійного забезпечення протягом 2019-2023 років є відображенням стабільного розвитку цього сегменту фінансового ринку. Збільшення цього показника на кожному етапі є важливим свідченням того, що система здатна ефективно управляти накопиченими ресурсами, сприяючи фінансовій безпеці своїх учасників.

Аналіз статистичних даних щодо кількості виплат учасникам недержавного пенсійного забезпечення надає важливу інформацію про тенденції розвитку цієї системи в Україні, що дозволяє зрозуміти, як вона відповідає на потреби громадян у різних економічних умовах. Спостереження за зміною кількості виплат протягом 2019-2023 років дозволяє зробити висновки про рівень розвитку недержавних пенсійних фондів, ефективність управління їх активами, а також здатність цих фондів адаптуватися до змін в економіці країни. Показник кількості виплат є безпосередньо пов'язаним з кількістю учасників системи, розмірами їхніх накопичень і здатністю пенсійних

фондів здійснювати виплати своїм клієнтам. Зростання цього показника відображає не лише збільшення фінансових можливостей системи, але й зміцнення довіри до недержавного пенсійного забезпечення серед населення.

У 2019 році загальна сума виплат учасникам становила 1200 мільйонів гривень, що є стартовим показником для аналізу (Рис. 2.3).

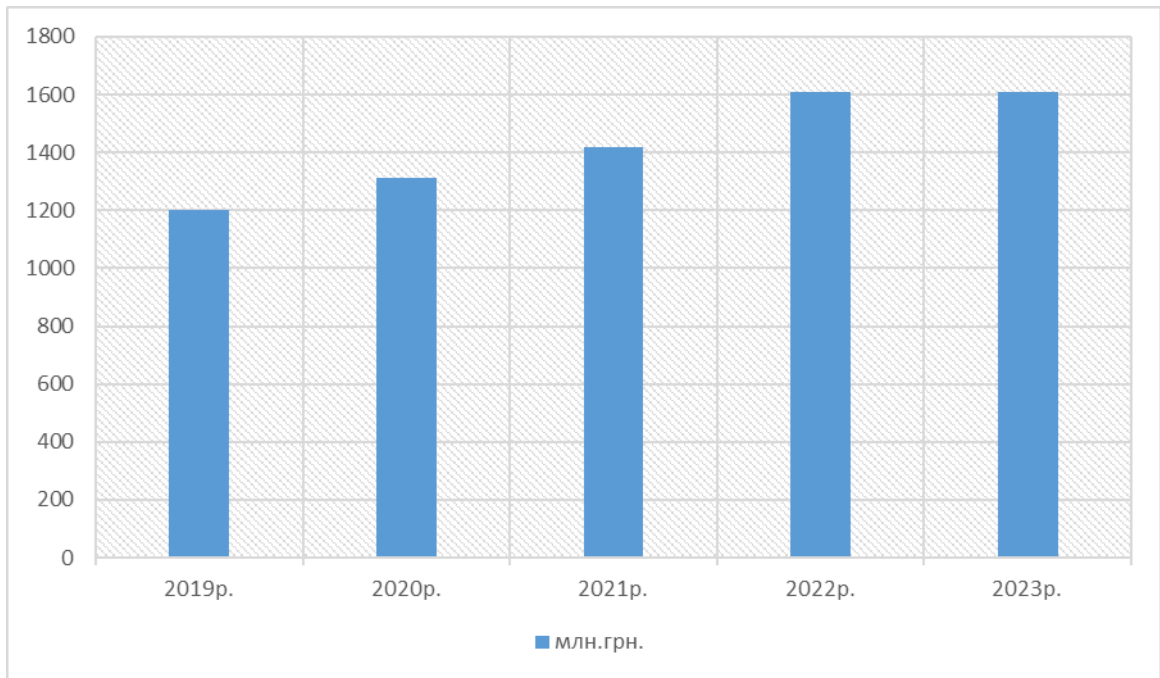

Рис. 2.3. Динаміка пенсійних виплат

Джерело: побудовано на основі [18; 65; 66]

На той час недержавне пенсійне забезпечення перебувало на початковому етапі розвитку, а попит на ці послуги був ще обмеженим. Багато громадян не усвідомлювали необхідність додаткових накопичень для забезпечення пенсії та не мали достатньо інформації про переваги таких інструментів. Однак вже на цьому етапі система демонструвала свою здатність здійснювати виплати, що ставало важливим сигналом для подальшого розвитку цієї сфери. Тому цей перший рік є важливим етапом формування основ для розширення та стабільності системи недержавного пенсійного забезпечення.

У 2020 році кількість виплат зросла до 1310 мільйонів гривень, що є збільшенням на 110 мільйонів гривень порівняно з попереднім роком (Рис. 2.3).

Це зростання відбулося в умовах глобальної економічної нестабільності, спричиненої пандемією COVID-19. Пандемія стала серйозним викликом для багатьох фінансових інститутів, але пенсійні фонди змогли адаптуватися до нових реалій. Вони активно використовували цифрові платформи, що дозволяло зберегти роботу системи і забезпечити її учасникам необхідні виплати. Крім того, пандемія також посилила інтерес до фінансової стабільності і планування майбутнього, що сприяло росту кількості учасників і обсягів їхніх накопичень. Важливим аспектом цього процесу стало підвищення фінансової грамотності серед населення, що призвело до більшої кількості громадян, які почали усвідомлювати важливість накопичень на майбутню пенсію.

У 2021 році загальна кількість виплат учасникам зросла до 1420 мільйонів гривень, що свідчить про стабільність та подальший розвиток недержавного пенсійного забезпечення (Рис. 2.3). Це зростання на 110 мільйонів гривень порівняно з попереднім роком є показником того, що система вдало адаптувалася до нових економічних умов після пандемії, і не тільки зберегла, але й збільшила обсяги виплат. Окрім зростання кількості учасників, цьому сприяло покращення інвестиційної політики пенсійних фондів, яка дозволила отримувати стабільний фінансовий результат навіть у часи економічної невизначеності. Крім того, важливим чинником стала здатність пенсійних фондів ефективно управляти своїми активами та забезпечувати стабільність виплат. Цей період став важливим для зміцнення системи, що, зокрема, дозволило досягти більшої зацікавленості молодшого покоління в плануванні свого фінансового майбутнього.

У 2022 році кількість виплат учасникам ще більше зросла – до 1610 мільйонів гривень, що є свідченням стабільного зміцнення недержавного пенсійного забезпечення (Рис. 2.3). Важливим фактором, який забезпечив таке зростання, стало не тільки збільшення кількості учасників, а й вдосконалення інвестиційної стратегії пенсійних фондів. Крім того, значний вплив на зростання мали покращені інформаційні кампанії, які дозволили залучити нових учасників, особливо серед людей середнього віку. Це свідчить про те, що

пенсійні фонди зуміли забезпечити більш високий рівень поінформованості серед громадян про важливість накопичень для забезпечення пенсії. Також важливою складовою стало застосування диверсифікації інвестиційних портфелів, що допомогло мінімізувати ризики і забезпечити стабільний фінансовий результат навіть за умов глобальних економічних змін.

На 2023 рік, станом на 30 вересня, кількість виплат учасникам досягла 1 608,3 мільйона гривень (Рис. 2.3). Це показує незначне зменшення порівняно з попереднім роком, однак загалом обсяг виплат залишився на високому рівні, що підтверджує стабільність пенсійних фондів. Незважаючи на економічні виклики і зміни зовнішніх умов, ці фонди змогли зберегти свою фінансову стабільність і продовжити виплати учасникам, що свідчить про ефективність управлінських стратегій. Важливою складовою цього процесу стало забезпечення надійного інвестування і стабільного росту активів пенсійних фондів, що дозволило компенсувати деяке зменшення в кількості виплат.

У цілому, аналіз динаміки кількості виплат учасникам недержавного пенсійного забезпечення показує стійкий розвиток системи в умовах мінливого економічного середовища. З кожним роком пенсійні фонди не тільки збільшували обсяги виплат, але й покращували свою інвестиційну політику, забезпечуючи стабільність системи та зростання довіри з боку громадян. Водночас, зростання кількості учасників та їхніх накопичень свідчить про підвищення рівня фінансової грамотності населення, що є важливим кроком у напрямку забезпечення стабільного пенсійного майбутнього для більшої кількості громадян.

Аналіз частки осіб віком 25-50 років серед учасників системи недержавного пенсійного забезпечення дає змогу зрозуміти, як зміни в демографічній ситуації впливають на фінансові аспекти цієї важливої частини пенсійної системи. Згідно з таблицею, частка осіб цієї вікової категорії у 2019 році становила 48,7%, а до 2023 року зросла незначно до 49%. Здавалося б, ці зміни можуть бути малозначними, проте вони свідчать про певну стабільність та сталий інтерес цієї групи до недержавного пенсійного забезпечення. Частка

осіб віком 25-50 років лишається на високому рівні, що вказує на постійну залученість цієї категорії населення у накопичення додаткових пенсійних відрахувань, незважаючи на змінні економічні умови.

Інтерес до пенсійних накопичень серед осіб цієї вікової категорії можна пояснити їхньою фінансовою стабільністю та активною економічною діяльністю в цей період життя. 25-50 років – це той вік, коли люди вже досягли певної кар'єрної висоти, часто мають постійну роботу та сім'ю, що дозволяє їм активно брати участь у пенсійних програмах. До цього часу багато хто досягає певної фінансової зрілості, що надає можливість робити внески на довгострокову перспективу без очікування швидких виплат. Це також підтверджується збільшенням вартості активів, яка протягом 2019-2023 років зростає з 2800 до 3800 мільйонів гривень, що вказує на успіх системи у залученні коштів для накопичення на пенсії.

Важливим фактором, який позитивно впливає на стабільність частки осіб цієї вікової категорії в системі пенсійного забезпечення, є зростання фінансової грамотності населення. Останніми роками різноманітні інформаційні кампанії та програми на рівні державних органів і приватних фінансових установ активно просувають важливість пенсійних накопичень. Завдяки цьому громадяни все більше усвідомлюють, що лише основних виплат від держави може бути недостатньо для забезпечення комфортного рівня життя в старості. Внаслідок цього спостерігається зростання попиту на недержавні пенсійні фонди, що підтверджується як змінами у числі учасників (з 861,5 тис. осіб у 2019 році до 886,8 тис. осіб у 2023 році), так і у збільшенні загальної вартості активів пенсійних фондів.

Також важливим аспектом є зростання інтересу до довгострокових інвестицій серед осіб цієї вікової групи. Люди в цьому віці зазвичай набувають досвіду в управлінні своїми фінансами, мають певний рівень фінансової стабільності та готові інвестувати в інструменти, що забезпечать їхній фінансовий комфорт у майбутньому. Вік 25-50 років є ідеальним періодом для

цього, оскільки люди мають достатньо часу для того, щоб витримувати певний рівень ризику, обираючи інвестиційні стратегії для своїх пенсійних накопичень.

Незважаючи на можливі економічні коливання, такі як інфляція чи зміни в трудовому законодавстві, частка осіб віком 25-50 років серед учасників системи пенсійного забезпечення стабільно утримується на високому рівні. Це свідчить про те, що ця група активно реагує на економічні виклики, але продовжує розглядати пенсійні накопичення як важливий елемент своєї фінансової стратегії. Це також підтверджується динамікою одноразових виплат, яка продовжує зростати протягом кількох років, досягнувши 6,5% у 2023 році.

Крім того, варто звернути увагу на роль цієї вікової категорії у визначенні інвестиційної стратегії пенсійних фондів. Їхні переваги та уподобання в інвестиційних інструментах значною мірою формують структуру портфелів цих фондів. У зв'язку з цим важливим є врахування інтересів та потреб цієї категорії населення, що в свою чергу визначає успішність та ефективність цих пенсійних програм.

В цілому, стабільна частка осіб віком 25-50 років серед учасників системи недержавного пенсійного забезпечення свідчить про наявність високої зацікавленості цієї групи в додаткових пенсійних накопиченнях, що підтверджує сталість та довгостроковий характер їх участі у таких програмах. Ця група має великий потенціал для підтримки стійкості системи, а також для забезпечення належного рівня виплат пенсіонерам у майбутньому.

Динаміка одноразових виплат є важливим показником для аналізу ефективності роботи системи недержавного пенсійного забезпечення, оскільки вона не лише відображає загальну фінансову стабільність пенсійних фондів, але й свідчить про актуальність та популярність цих послуг серед учасників (Рис. 2.4).

З даних Рис. 2.4 видно, що з 2019 по 2023 рік спостерігається певне зростання показника одноразових виплат, що вказує на стійке збільшення інтересу до цієї фінансової послуги. У 2019 році цей показник складав 5,6%, що є базовим значенням, а до 2020 року він зростає до 7,2%, потім знижується до

6,3% у 2021 році, знову підвищується до 6,8% у 2022 році, і до 2023 року, на 30 вересня, зменшується до 6,5%.

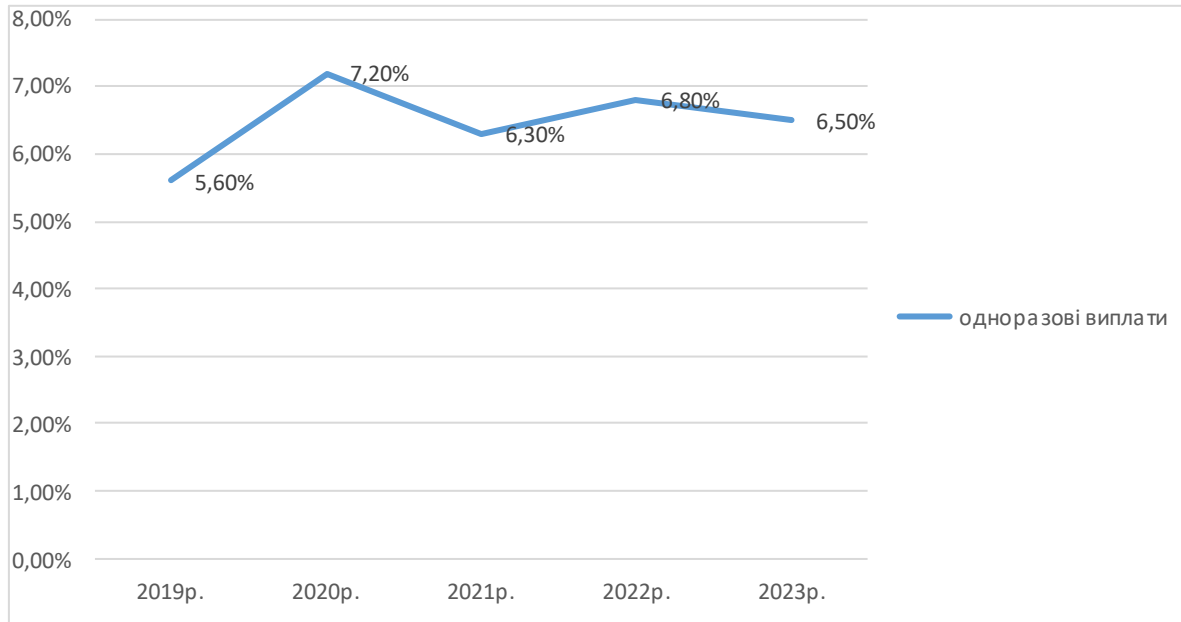

Рис. 2.4. Динаміка одноразових виплат

Джерело: побудовано на основі [18; 65; 66]

Це свідчить про загальну позитивну динаміку одноразових виплат і вказує на те, що фонди здатні адаптуватися до змін у фінансовому середовищі, надаючи учасникам більш гнучкі умови (Рис. 2.4).

Зростання одноразових виплат можна пояснити кількома взаємопов'язаними факторами. Перш за все, збільшення активів пенсійних фондів з 2800 мільйонів гривень у 2019 році до 3800 мільйонів гривень у 2023 році дає можливість здійснювати більш великі виплати. Це свідчить про ефективне управління активами та здатність фондів накопичувати кошти для забезпечення виплат не тільки у вигляді регулярних пенсій, але й одноразових сум. Такий приріст активів дозволяє пенсійним фондам стабільно виконувати свої зобов'язання, підвищуючи довіру учасників до системи і забезпечуючи їм можливість отримати більші виплати за потреби.

Зростання одноразових виплат також вказує на високий попит з боку учасників пенсійних програм. Протягом періоду з 2019 по 2023 роки кількість учасників пенсійних фондів збільшилась із 861,5 тисяч осіб до 886,8 тисяч осіб. Це свідчить про зростання популярності системи недержавного пенсійного забезпечення, яка стає дедалі більш привабливою для громадян, що шукають додаткові джерела фінансування на старість. Таке зростання кількості учасників не тільки збільшує обсяг коштів, які пенсійні фонди можуть виплачувати, але й підтверджує більшу стабільність і надійність самої системи. Кількість учасників є важливим фактором, оскільки чим більше людей входить у систему, тим більший обсяг ресурсів накопичується для майбутніх виплат, що дає змогу підтримувати стабільний рівень одноразових виплат навіть в умовах економічних коливань.

Інфляційні процеси та зміни в економіці також мають значний вплив на динаміку одноразових виплат. В умовах інфляції та зниження реальної купівельної спроможності населення зростає потреба у виплатах великих сум коштів. Люди, особливо в старшому віці, можуть відчувати необхідність у значних одноразових виплатах для покриття витрат на медичні послуги, оплату житла, освіти або інших важливих потреб. Ці фактори змушують учасників недержавних пенсійних програм звертатися до своїх накопичень і отримувати одноразові виплати, щоб компенсувати зростання витрат.

Крім економічних аспектів, на зростання одноразових виплат також впливає психологічний фактор. Важливим є те, що учасники програм можуть прагнути до більшої фінансової гнучкості, яку дають одноразові виплати. Регулярні пенсійні виплати не завжди задовольняють потреби в певні моменти, коли виникають непередбачувані витрати, тому одноразові виплати дають можливість покрити значні витрати на короткий термін.

Це також може бути пов'язано з необхідністю фінансової підтримки у випадках, коли особа потребує великих сум грошей для вирішення нагальних питань, таких як операції, лікування, придбання житла чи інші важливі потреби населення.

Зміни в трудовому законодавстві, зокрема щодо пенсійного забезпечення, також можуть стимулювати попит на одноразові виплати. Якщо держава зменшує розміри своїх пенсійних виплат або ж пенсійна система зазнає серйозних змін, люди можуть звертатися до недержавних пенсійних фондів для отримання одноразових сум. У таких умовах недержавне пенсійне забезпечення стає додатковим джерелом доходу, яке може забезпечити людям фінансову стабільність і підтримку в старості.

Узагалі, динаміка одноразових виплат є важливим показником розвитку недержавного пенсійного забезпечення в Україні. Цей показник дозволяє оцінити, як система адаптується до змін в економічному середовищі, як вона реагує на потреби учасників та чи здатна забезпечити необхідний рівень фінансової стабільності. Відстежуючи ці зміни, можна спрогнозувати подальший розвиток системи, її здатність задовольняти потреби учасників, оцінити її надійність і здатність адаптуватися до нових економічних реалій.

Аналіз економічних показників функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення свідчить про стабільний розвиток цієї системи в Україні, незважаючи на певні економічні виклики. Показники, такі як динаміка одноразових виплат, загальна вартість активів та кількість учасників, демонструють позитивні тренди, що свідчать про зростаючий інтерес до недержавного пенсійного забезпечення з боку громадян. Відзначене збільшення активів пенсійних фондів дозволяє їм не тільки покривати поточні виплати, але й здійснювати більші одноразові виплати, що робить систему більш привабливою для учасників.

Зростання кількості учасників фондів також є важливим індикатором стабільності і розвитку цієї сфери, оскільки свідчить про зростання довіри до недержавного пенсійного забезпечення. Крім того, змінюються економічні умови, такі як інфляція, що впливають на фінансову поведінку людей, а отже, й на їхнє бажання отримати одноразові виплати для покриття своїх нагальних потреб. Психологічний аспект також важливий, адже люди прагнуть до більшої фінансової гнучкості, яку забезпечують одноразові виплати.

Загалом, ці показники свідчать про ефективність роботи недержавних пенсійних фондів, їх здатність адаптуватися до змін у фінансовому середовищі, а також задовольняти потреби своїх учасників. Система недержавного пенсійного забезпечення поступово набуває популярності, що забезпечує її стабільне функціонування і розвиток. Далі важливо продовжувати спостереження за цими показниками, щоб своєчасно реагувати на нові економічні та соціальні виклики, що можуть вплинути на цю систему.

2.3. Порівняння ефективності системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні з іншими країнами

Система недержавного пенсійного забезпечення є важливою складовою соціально-економічної стратегії сучасних держав, спрямованою на забезпечення додаткових доходів громадян у похилому віці. У світовій практиці така система розглядається як необхідний інструмент для пом'якшення навантаження на державні пенсійні фонди, особливо в умовах стрімкого старіння населення та зростання тривалості життя. Порівняння ефективності систем недержавного пенсійного забезпечення різних країн відкриває перспективи для вдосконалення української моделі, дозволяючи врахувати як успішний досвід, так і уникнути можливих ризиків, що виникали в інших державах.

Одним із провідних прикладів є система Сполучених Штатів Америки, яка характеризується високим рівнем участі роботодавців у формуванні пенсійних накопичень. У цій моделі роботодавці не лише активно стимулюють працівників робити внески до пенсійних фондів, але й самі вкладають значні кошти в ці програми. Така система посилюється додатковими податковими пільгами, що стимулюють зацікавленість як громадян, так і компаній у довгострокових накопиченнях. Крім того, значну роль відіграє розвинена культура фінансової грамотності населення, що сприяє відповідальному управлінню власними заощадженнями.

Швеція, у свою чергу, пропонує модель, яка інтегрує обов'язкові державні пенсії з недержавними накопиченнями. Шведська система забезпечує громадянам можливість вибору серед низки приватних пенсійних фондів, які функціонують під жорстким контролем держави. Ця модель підкріплена прозорим законодавством і гарантіями безпеки внесків, що значно підвищує рівень довіри населення до фінансових установ.

Нідерланди демонструють ще один успішний підхід, заснований на принципі колективної відповідальності. Роботодавці та працівники разом беруть участь у формуванні пенсійних заощаджень, що забезпечує стабільність системи навіть у періоди економічної нестабільності. Важливо зазначити, що ця модель широко підтримується державою через чітке регулювання, що гарантує збереження коштів навіть за значних коливань на фінансових ринках.

Проте не всі держави змогли створити однаково ефективні системи. У деяких країнах Латинської Америки, наприклад, реформи недержавного пенсійного забезпечення стикнулися зі значними труднощами через слабку економіку, недостатню прозорість діяльності фондів і низьку довіру населення [5, с. 44]. В цих випадках відсутність належного державного контролю та нестабільність валют спричинили втрати накопичень, що значно підірвало ефективність системи.

Україна, порівнюючи з зазначеними країнами, має ряд системних проблем, які впливають на розвиток недержавного пенсійного забезпечення. Зокрема, це низький рівень фінансової грамотності населення, обмежена участь роботодавців у формуванні пенсійних програм, недосконалість законодавчого регулювання та слабка економічна база для довгострокових інвестицій. Попри це, національна система має значний потенціал для розвитку, враховуючи успішний міжнародний досвід.

Глобальний аналіз показує, що ключовими факторами успіху є прозорість роботи пенсійних фондів, ефективне управління активами, податкові стимули, а також чітке й надійне законодавче регулювання [12, с. 99]. Українська модель потребує вдосконалення, зокрема через розробку інноваційних підходів до

управління накопиченнями, посилення довіри громадян і впровадження механізмів гарантії збереження коштів.

Застосування досвіду інших країн дозволяє Україні створити стійку та ефективну систему, яка буде адаптована до специфіки національної економіки. Для цього важливими є подальші дослідження, які допоможуть оцінити сучасний стан системи недержавного пенсійного забезпечення на основі статистичних даних і порівняльного аналізу, зазначені в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

**Порівняння ключових показників недержавного пенсійного забезпечення
(дані на 2023 рік)**

Показник	Україна	США	Нідерланди	Швеція	Чилі	Джерело даних
Частка активів від ВВП (%)	0,8	140	200	85	70	ОЕСД, Світовий банк
Кількість учасників (млн осіб)	0,9	100	9	7	11	Національна комісія з цінних паперів
Середній розмір накопичень (USD)	150	80 000	100 000	45 000	20 000	Міжнародна асоціація пенсійних фондів

Джерело: побудовано на основі [18; 65; 66]

Частка активів пенсійних фондів від валового внутрішнього продукту є ключовим показником, який відображає не лише рівень розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення, але й її здатність впливати на макроекономічні процеси країни. Цей показник ілюструє, наскільки успішно національна пенсійна система інтегрована в економічну інфраструктуру, яка

кількість коштів накопичена у фондах і як вони використовуються для забезпечення стабільності виплат пенсій. Більш високі показники свідчать про більшу роль пенсійних накопичень в економіці, їхню вагомість у формуванні інвестиційних ресурсів і надійність системи.

Дані, представлені в таблиці, демонструють значний розрив між Україною та іншими країнами. В Україні частка активів пенсійних фондів від ВВП становить лише 0,8%, що є найнижчим показником серед розглянутих держав. Для порівняння, у Нідерландах цей показник досягає 200%, що означає, що сукупні активи пенсійних фондів у двічі перевищують обсяг валового внутрішнього продукту. У США ця частка становить 140%, у Швеції – 85%, а навіть у Чилі, яка стикається з численними проблемами у функціонуванні своєї пенсійної системи, показник знаходиться на рівні 70%.

Низька частка активів пенсійних фондів від ВВП в Україні свідчить про системні проблеми, що гальмують розвиток недержавного пенсійного забезпечення. Основними причинами такого стану є низький рівень довіри населення до фінансових установ, недостатня економічна стабільність, слабка законодавча база, що не сприяє захисту інтересів вкладників, а також низька зацікавленість роботодавців у підтримці таких програм. Економічна ситуація в Україні ускладнюється відсутністю довгострокової стратегії для стимулювання розвитку пенсійних накопичень, через що багато громадян покладаються виключно на державну пенсію. Водночас потенціал цієї системи є значним, особливо з огляду на молоде покоління, яке може бути залучене до створення довгострокових накопичень за умови запровадження привабливих умов.

США є показовим прикладом, де частка активів пенсійних фондів від ВВП складає 140%. Такий високий рівень досягається завдяки активній участі роботодавців, підтримці держави через податкові стимули, високій фінансовій грамотності громадян та наявності різноманітних фінансових інструментів. Пенсійні фонди США активно інвестують у різні сектори економіки, що не лише сприяє збереженню капіталу, але й створює додаткові можливості для економічного зростання. Надійність і прозорість цієї системи посилюються

чітким регулюванням і довірою населення, які забезпечують стабільність навіть у періоди економічної нестабільності.

У Нідерландах, де частка активів пенсійних фондів від ВВП становить 200%, система побудована на принципах колективної відповідальності. Ця модель передбачає обов'язкові внески як від роботодавців, так і від працівників, що забезпечує сталий розвиток системи. Голландська модель є однією з найефективніших у світі завдяки комплексному регулюванню, диверсифікації інвестицій і використанню механізмів зниження ризиків. Високий рівень активів дозволяє країні мінімізувати вплив ринкових коливань і гарантувати виплати пенсій навіть у кризові періоди.

Швеція з показником у 85% від ВВП демонструє ще одну модель ефективної інтеграції пенсійної системи в економіку. У цій країні створено умови для участі громадян у недержавному пенсійному забезпеченні через широкий вибір приватних фондів, які працюють під суворим державним наглядом. Прозорість і надійність цієї системи забезпечують стабільність та залучення значних коштів до пенсійних фондів.

Навіть Чилі, яка має суттєві недоліки у функціонуванні своєї системи пенсійного забезпечення, демонструє частку активів пенсійних фондів на рівні 70%. Попри це, країна стикається з викликами, такими як нерівномірний розподіл накопичень, недостатня прозорість роботи фондів і проблеми із захистом коштів вкладників. Чилійський досвід є цінним для України як приклад необхідності чіткішого державного регулювання і захисту прав учасників системи [26, с. 133].

Порівняння із зазначеними країнами свідчить, що частка активів пенсійних фондів від ВВП є показником, який не лише характеризує рівень розвитку недержавного пенсійного забезпечення, але й визначає його економічний потенціал.

Для України необхідність змін очевидна: створення сприятливих умов для залучення коштів до пенсійних фондів, підвищення довіри до системи через прозоре регулювання та освітні програми, що покращують фінансову

грамотність, може стати ключем до розширення ролі недержавного пенсійного забезпечення в економіці країни.

Кількість учасників недержавних пенсійних фондів є одним з основних показників для оцінки ефективності пенсійної системи країни. Вона відображає не лише економічну активність населення, але й загальний рівень довіри до фінансових інститутів та здатність держави створювати умови для розвитку довгострокових накопичень громадян. Крім того, цей показник є індикатором соціальної стабільності та економічної грамотності населення. Висока кількість учасників пенсійних фондів зазвичай свідчить про довіру до системи, а також про ефективність державної політики в цьому напрямі. Низький рівень участі, у свою чергу, може вказувати на економічну нестабільність, брак стимулів для участі, або ж недостатній рівень обізнаності громадян про переваги таких систем.

В Україні на 2024 рік кількість учасників недержавних пенсійних фондів складає всього 0,9 мільйона осіб, що є дуже низьким показником у порівнянні з іншими країнами. Це свідчить про низький рівень довіри населення до системи пенсійних накопичень та недостатню мотивацію до участі в таких програмах. Причини низької участі можна пояснити рядом факторів [41, с. 201]. По-перше, багато громадян просто не мають достатньо інформації про можливості, які надають недержавні пенсійні фонди, що обмежує їхній інтерес до цього інструменту. Більш того, багато людей сумніваються в надійності фондів, оскільки в країні не існує достатніх гарантій щодо безпеки таких накопичень. Додатково, відсутність значних державних стимулів, таких як податкові пільги для вкладників, також не сприяє розвитку цієї сфери. В економічно нестабільному середовищі, де рівень доходів багатьох громадян є недостатнім, накопичення в пенсійних фондах часто не розглядаються як пріоритет. Замість того, щоб думати про довгострокову фінансову безпеку, громадяни віддають перевагу негайним фінансовим потребам.

У Сполучених Штатах ситуація з кількістю учасників набагато краща. Там кількість учасників пенсійних фондів становить близько 100 мільйонів

осіб. Такий високий рівень участі є результатом багаторічної практики та комплексної системи пенсійного забезпечення. У США активно підтримуються програми пенсійних накопичень завдяки значним податковим пільгам та іншим фінансовим заохоченням. Наприклад, податкові вигоди для тих, хто відкриває індивідуальні пенсійні рахунки, створюють додаткові стимули для громадян брати участь у пенсійних програмах. Крім того, високий рівень фінансової грамотності населення та стабільність фінансових інститутів підвищують довіру до системи та роблять участь у пенсійних фондах більш привабливою. Фінансові інститути в США є надійними і забезпечують високий рівень безпеки для вкладників, що додатково стимулює залученість громадян до системи.

Нідерланди, маючи 9 мільйонів учасників, також демонструють високий рівень залученості в систему недержавного пенсійного забезпечення. Пенсійна система цієї країни є однією з найбільш ефективних у світі, що завдяки обов'язковим внескам як від роботодавців, так і від працівників. Завдяки такому підходу Нідерланди змогли створити потужну інфраструктуру для пенсійних накопичень, що дозволяє громадянам накопичувати значні суми на пенсію, навіть якщо вони не мають високих індивідуальних доходів [52]. Також важливим є той факт, що система пенсійного забезпечення в Нідерландах враховує потреби різних верств населення, забезпечуючи таким чином широку залученість.

Швеція має 7 мільйонів учасників в пенсійних фондах, що також свідчить про високий рівень залученості. Шведська система поєднує як державні, так і приватні пенсійні інструменти, що дає громадянам більшу свободу вибору. Участь у таких програмах є добровільною, однак поєднання різних форм пенсійних програм дозволяє шведам створювати індивідуальні стратегії для накопичення на пенсію. Це також сприяє підвищенню довіри до системи, оскільки громадяни можуть вибирати варіанти, які найкраще відповідають їхнім фінансовим можливостям і потребам. Відкрите співвідношення державних і приватних систем дозволяє уряду та ринку гнучко реагувати на зміни в економіці, що значно підвищує ефективність пенсійного забезпечення.

Чилі, маючи 11 мільйонів учасників, демонструє високий рівень активності в системі недержавного пенсійного забезпечення, однак не без проблем. Проблеми з прозорістю і захистом прав вкладників, особливо в економічно важкі періоди, ставлять під сумнів ефективність цієї системи в довгостроковій перспективі. Однак, великий рівень учасників, на відміну від України, показує, що пенсійна система може бути привабливою для громадян, якщо створити належні умови для безпеки їхніх накопичень.

Аналізуючи статистичні дані, можна зазначити, що в Україні є значний потенціал для розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення. Для збільшення кількості учасників необхідно створити додаткові стимули для населення, включаючи податкові пільги, програму фінансової освіти для населення, а також забезпечити більшу прозорість і захист прав вкладників. Крім того, важливо розвивати фінансову інфраструктуру, забезпечуючи громадянам більше можливостей для створення пенсійних накопичень. Такі кроки допоможуть залучити більшу кількість учасників та забезпечити стабільне фінансове майбутнє для громадян України.

Середній розмір накопичень на пенсійних рахунках є важливим індикатором ефективності пенсійних систем, оскільки він не лише демонструє рівень фінансової безпеки громадян на етапі виходу на пенсію, а й вказує на ефективність інструментів заощадження, доступних в країні.

Цей показник має велике значення в контексті порівняння систем недержавного пенсійного забезпечення в різних країнах, оскільки він прямо залежить від кількості учасників програм, рівня фінансової грамотності населення, а також економічної ситуації в державі. Чим більший середній розмір накопичень, тим більшою мірою люди можуть покладатися на свою пенсію як на стабільне джерело доходу, що зменшує залежність від державних виплат.

У випадку України, середній розмір накопичень в недержавних пенсійних фондах становить лише 150 доларів США на одного учасника, що є дуже низьким показником порівняно з іншими країнами (Рис. 2.5).

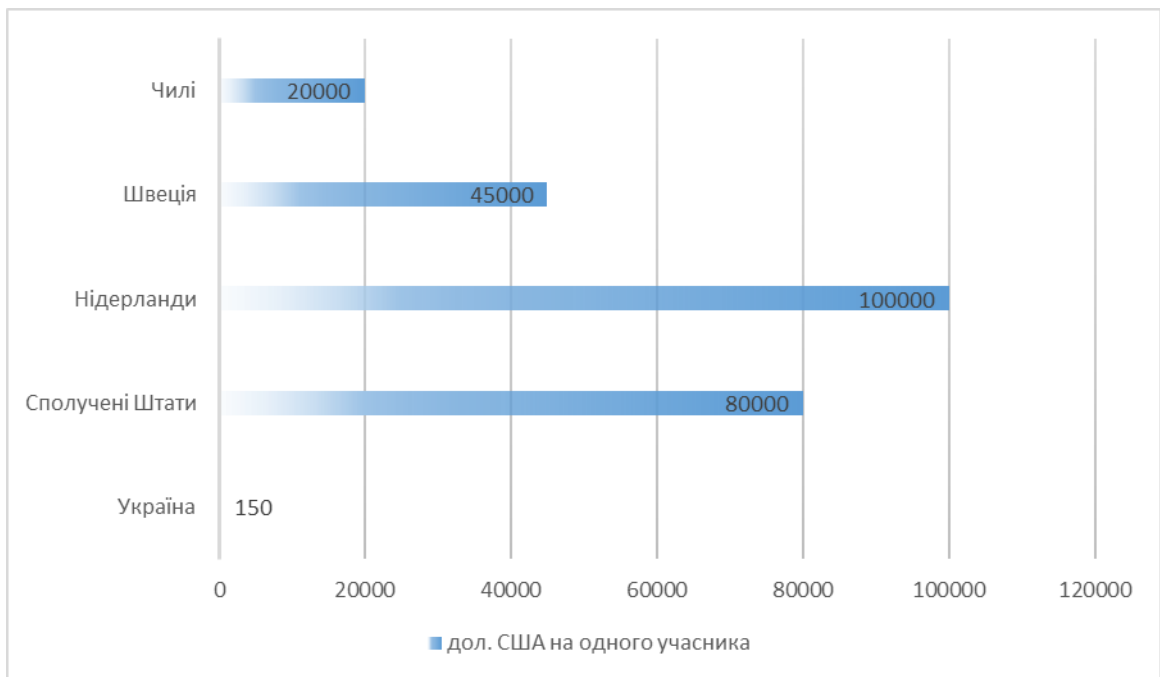

Рис. 2.5. Середній розмір накопичень в НПФ

Джерело: побудовано на основі [18; 65; 66]

Цей рівень накопичень не забезпечує значної фінансової безпеки для людей після виходу на пенсію. Українці, як правило, не мають змоги робити значні внески в пенсійні фонди через обмежені доходи та загальну економічну нестабільність. Враховуючи, що більшість населення не має додаткових заощаджень і покладається на державну пенсію, низький середній розмір накопичень свідчить про слабкість системи недержавного пенсійного забезпечення. Більш того, низький рівень фінансової грамотності населення, обмежена доступність фінансових продуктів та відсутність значних податкових пільг для заощаджень тільки погіршують ситуацію.

Для порівняння, середній розмір накопичень у Сполучених Штатах становить 80000 доларів США, що є значним показником стабільності та високої активності учасників пенсійних програм. Це можна пояснити кількома факторами. По-перше, в США існують ефективні податкові пільги, які стимулюють громадян робити регулярні внески в пенсійні фонди. Крім того, американці мають широкий доступ до різноманітних пенсійних програм, включаючи індивідуальні пенсійні рахунки та корпоративні пенсійні плани, що

дає їм змогу накопичувати значні суми протягом свого трудового життя. Інші фактори, які сприяють високим накопиченням, включають стабільну економіку, високу фінансову грамотність населення і здатність громадян інвестувати в довгострокові активи. Ці умови створюють ефективну систему пенсійного забезпечення, що забезпечує високий рівень фінансової безпеки в старості.

Нідерланди демонструють ще вищий показник середнього розміру накопичень – 100 000 доларів США, що також є результатом високорозвинутої пенсійної системи з обов'язковими внесками, як від працівників, так і від роботодавців. Пенсійна система Нідерландів є однією з найефективніших у світі завдяки своєму поєднанню обов'язкових і добровільних внесків, що дозволяє людям накопичувати на пенсію, навіть якщо їхні доходи обмежені. Крім того, в Нідерландах існують державні заохочення та підтримка для вкладників, що стимулює людей до активної участі в системі.

Швеція з її середнім розміром накопичень на рівні 45000 доларів США також показує досить високий рівень фінансової стабільності серед своїх громадян. Шведська пенсійна система поєднує державні пенсійні виплати та індивідуальні пенсійні плани, дозволяючи громадянам обирати найкращі варіанти для накопичень. Програмами заощаджень у Швеції активно користуються, завдяки високому рівню довіри до фінансової системи, стабільності на ринку праці та значному рівню фінансової грамотності серед населення. Додатково, шведські пенсійні програми підтримуються податковими пільгами та іншими державними стимулами, що робить їх привабливими для більшості громадян.

Чилі має середній розмір накопичень 20000 доларів США, що свідчить про більш високий рівень участі в системі недержавного пенсійного забезпечення в порівнянні з Україною (Рис. 2.5). Однак, на відміну від високорозвинутих країн, система пенсійного забезпечення в Чилі стикається з певними проблемами, такими як недостатня прозорість, а також низький рівень захисту вкладників в періоди економічних труднощів. Порівняно з країнами, де пенсійна система є більш стабільною та збалансованою, чилійці мають менше

можливостей для досягнення фінансової незалежності у старості через слабку державну підтримку та кризові явища в економіці.

Таким чином, середній розмір накопичень на пенсійних рахунках в Україні значно відстає від рівня інших розвинених країн, що вказує на низький рівень участі громадян у пенсійних програмах та обмежену фінансову стабільність. Для покращення ситуації необхідно створити більш сприятливі умови для участі в недержавних пенсійних фондах, впроваджувати податкові пільги, стимулювати фінансову грамотність серед населення та вдосконалювати пенсійну інфраструктуру. Від цього залежить не лише рівень добробуту громадян у пенсійному віці, але й загальна економічна стабільність країни.

Розвиток системи недержавного пенсійного забезпечення є важливим елементом забезпечення економічної стабільності та соціального благополуччя громадян в Україні. Однак на даний момент країна стикається з низкою викликів, які обмежують ефективність цієї системи. Порівняння з іншими країнами, де недержавні пенсійні фонди набули значного розвитку, демонструє, що Україні необхідно здійснити низку комплексних заходів для покращення цього сектору.

Низький рівень участі громадян у системі недержавного пенсійного забезпечення в Україні (лише 0,9 мільйона осіб) є показником того, що інститут пенсійних фондів ще не здобув достатньої популярності серед українців. Відсутність достатньої інформації, довіри до таких фінансових інструментів і низька фінансова грамотність сприяють тому, що громадяни не бажають вкладати свої кошти в недержавні пенсійні системи. Це частково пояснюється економічною нестабільністю та історичними факторами, які вплинули на відношення населення до інвестицій у фінансові інструменти, що не є прямими державними зобов'язаннями.

Водночас інші країни, де недержавні пенсійні системи стали значущою частиною соціального забезпечення, демонструють інші підходи до цього питання. Наприклад, в США кількість учасників пенсійних фондів досягає 100 мільйонів осіб, що є результатом багаторічної стабільної практики та інтеграції

податкових пільг і державних програм заохочення до участі в таких системах. У Нідерландах та Швеції участь у недержавних пенсійних програмах підтримується через обов'язкові внески як від роботодавців, так і від працівників, що забезпечує стабільний рівень накопичень і підвищує довіру до системи. Це дозволяє створити більш ефективну інфраструктуру для забезпечення пенсій у майбутньому, а також сприяє високому рівню участі громадян у системі.

Успішні пенсійні системи за кордоном мають також інші характеристики, які можуть стати корисними для України. Наприклад, зростання фінансової грамотності населення, доступ до якісної інформації та підтримка інвестування в пенсійні програми через податкові пільги можуть значно підвищити рівень участі українців у пенсійних фондах. Тому Україні необхідно запровадити комплексну стратегію, яка включатиме створення сприятливих економічних умов для розвитку пенсійних накопичень, активну інформаційну кампанію для покращення фінансової грамотності, а також запровадження ефективних стимулів для громадян щодо участі в недержавних пенсійних програмах.

До того ж, важливим є розвиток інфраструктури пенсійних фондів, а також створення механізмів, які забезпечать стабільність і надійність цих фондів, особливо під час економічних коливань. Такі кроки дозволять зробити систему недержавного пенсійного забезпечення більш привабливою для громадян, створюючи основу для довгострокового економічного розвитку.

Загалом, ефективність системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні залежить від здатності країни інтегрувати успішний досвід інших держав, адаптувати його до національних реалій та забезпечити стабільне та прогнозоване середовище для інвестування в майбутнє пенсійне забезпечення. Лише за умови комплексного підходу до вирішення цих питань Україна може створити ефективну та стабільну пенсійну систему, яка буде відповідати потребам населення в умовах економічних змін.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ

3.1. Шляхи підвищення ефективності системи недержавного пенсійного забезпечення

Вдосконалення системи недержавного пенсійного забезпечення є необхідним кроком для подолання економічних і соціальних викликів, з якими стикається Україна. Оскільки державне пенсійне забезпечення не може гарантувати достатньої підтримки на старість, зростає потреба у розбудові додаткових механізмів, які б забезпечували громадянам стабільне фінансове майбутнє. У зв'язку з цим, варто розглянути різноманітні напрямки удосконалення пенсійної системи, які можуть привести до більшої ефективності, доступності та привабливості недержавного пенсійного забезпечення.

Одним із ключових напрямів є підвищення рівня фінансової грамотності населення. Важливо, щоб громадяни усвідомлювали переваги участі в пенсійних програмах і знали про можливості накопичення на пенсію через недержавні пенсійні фонди. В Україні більшість громадян недостатньо обізнані про ці інструменти, що знижує зацікавленість у таких системах. Для цього необхідно запроваджувати освітні кампанії, які б пояснювали, як працюють пенсійні фонди, які є варіанти для інвестицій і як це може допомогти покращити рівень життя на пенсії. Важливо, щоб такі ініціативи стосувалися різних верств населення – від молоді до людей старшого віку, оскільки фінансова грамотність повинна бути універсальною для всіх.

Другим важливим напрямком є створення і впровадження нових інструментів для пенсійного накопичення, які б враховували інтереси різних категорій громадян. Наприклад, можна розробити програми, які б дозволяли здійснювати внески на пенсію на добровільній основі для малих підприємців,

фрілансерів і самозайнятих осіб. Створення таких інструментів дозволить залучити нових учасників до системи недержавного пенсійного забезпечення і підвищити її ефективність [34, с. 36]. Важливим кроком може бути розвиток так званих гнучких пенсійних схем, де громадяни зможуть накопичувати на пенсію у зручному для них режимі, наприклад, з можливістю змінювати розмір внесків або тимчасово їх припиняти у разі економічних труднощів.

Крім того, необхідно вдосконалити регулювання пенсійних фондів, аби забезпечити більшу прозорість і надійність цієї сфери. Зокрема, варто переглянути існуючу законодавчу базу та створити умови для залучення нових учасників на основі чітких, зрозумілих правил [2, с. 107]. Законодавчі зміни повинні забезпечити максимальний захист прав вкладників та гарантувати, що кошти пенсійних фондів будуть безпечно інвестовані, що дозволить знизити ризики для учасників програм. Варто також вдосконалити систему нагляду за діяльністю пенсійних фондів, забезпечивши стабільність і прозорість цього процесу.

Значну роль у вдосконаленні недержавного пенсійного забезпечення відіграє розвиток інвестиційних можливостей для пенсійних фондів. Оскільки пенсійні програми орієнтовані на довгострокові накопичення, то важливо забезпечити максимальну прибутковість цих інвестицій. Створення ефективної системи управління активами, яка б враховувала ризики та доходність на різних етапах накопичення, може суттєво покращити ситуацію [31, с. 18]. У цьому контексті важливо запроваджувати інноваційні фінансові інструменти та створювати можливості для диверсифікації інвестиційних портфелів, що дозволить знизити ризики і підвищити дохідність пенсійних програм.

Іншим важливим напрямком є заохочення роботодавців до участі в системах недержавного пенсійного забезпечення. Це може бути досягнуто через надання податкових пільг для компаній, які надають своїм працівникам можливість брати участь у пенсійних програмах. Такі ініціативи можуть заохотити роботодавців інвестувати в майбутнє своїх співробітників, тим самим підвищуючи рівень соціального захисту та залучаючи більше людей до

пенсійних фондів. Важливо, щоб ці програми були доступними для малих і середніх підприємств, оскільки саме вони становлять основну частину економіки України.

Розвиток соціальних партнерств між державою, бізнесом та громадянами також є ключовим фактором у реформуванні пенсійної системи. Це дозволить забезпечити комплексний підхід до вирішення проблем пенсійного забезпечення, створити умови для розвитку нового економічного середовища і стимулювати людей до більш активної участі в системах накопичення на пенсію [5, с. 48]. Система повинна бути побудована таким чином, щоб кожен громадянин міг знайти для себе оптимальний варіант для накопичення, а держава повинна забезпечити підтримку та гарантії стабільності цих програм.

Згідно з дослідженням науковців, одним із ключових напрямів вдосконалення системи недержавного пенсійного забезпечення є забезпечення стабільного розвитку пенсійних фондів шляхом запровадження нових механізмів стимулювання їхньої діяльності. Зокрема, пропонується впровадження податкових пільг для роботодавців, які беруть участь у програмах корпоративного пенсійного забезпечення. Це дозволить збільшити кількість учасників системи, а також підвищити обсяг накопичень у недержавних пенсійних фондах.

Додатково важливим аспектом є підвищення прозорості роботи фондів. Наголошується на необхідності розробки стандартів регулярного звітування для учасників системи, що включатиме інформацію про інвестиційні стратегії, витрати та прибутковість активів. Це сприятиме зміцненню довіри до системи з боку громадян та бізнесу [58].

Окремо варто підкреслити необхідність розширення інструментів інвестування, доступних для недержавних пенсійних фондів. Розробка нормативної бази для використання інноваційних фінансових інструментів (наприклад, «зелених» облігацій, інвестицій у інфраструктурні проекти) дозволить диверсифікувати портфель фондів та знизити ризики втрат (Табл. 3.1).

**Порівняльна характеристика здійснення недержавного пенсійного
забезпечення різними фінансовими посередниками**

Критерій	Фінансові посередники		
	Недержавні пенсійні фонди	Компанії зі страхування життя	Банки
Вид договору	Пенсійний контракт/пенсійна схема	Договір пенсійного страхування	Депозитний пенсійний рахунок
Особа, на користь якої сплачуються внески	Учасник недержавного пенсійного фонду	Застрахована особа	Вкладник
Пенсійні кошти	Сума зобов'язань в грошовому вираженні пенсійного фонду перед учасником	Страхові резерви з договорів пенсійного страхування	Розмір вкладів
Види пенсійних виплат	Пенсія на визначений строк Одноразова пенсійна виплата Учасник фонду в разі обрання довічного ануїтету укладає договір страхування довічної пенсії зі страхування життя	Довічна пенсія (довічний ануїтет) Пенсія на визначений строк (страховий ануїтет) з гарантованим строком виплати і без нього Одноразова пенсійна виплата	Одноразова пенсійна виплата
Вид забезпечення	Пенсійний контракт як вид пенсійного забезпечення шляхом укладання пенсійного контракту з недержавним пенсійним фондом	Пенсійне страхування як вид пенсійного забезпечення шляхом укладання договору пенсійного страхування зі страхування життя	Пенсійний вклад як вид пенсійного забезпечення шляхом відкриття пенсійного рахунку в банку

Джерело: побудовано на основі [70]

Важливою рекомендацією є впровадження інформаційних кампаній, спрямованих на підвищення рівня фінансової грамотності населення. Це включає популяризацію переваг участі у системі недержавного пенсійного забезпечення та навчання базовим принципам інвестування. Такий підхід допоможе залучити ширше коло громадян до участі в системі.

Також акцентується увага на розробці довгострокових стратегій розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення, які будуть враховувати демографічні тенденції, зокрема старіння населення, та спрямовані на зміцнення її фінансової стійкості. Одним із ключових елементів цих стратегій є посилення державно-приватного партнерства у сфері пенсійного забезпечення, що дозволить об'єднати ресурси для створення стабільної фінансової системи.

Крім того, треба наголосити на важливості підвищення інвестиційної культури в Україні. Формування культури заощаджень, яка передбачає довгострокову перспективу і активне залучення до інвестиційних процесів, стане основою для розвитку ефективної пенсійної системи. Це потребує змін в освітній політиці, стимулювання інтересу до інвестиційних можливостей серед населення, а також впровадження нових технологій, що дозволяють здійснювати пенсійні накопичення простіше і зручніше.

Для подальшого вдосконалення системи необхідно також враховувати досвід інших країн, зокрема втілювати кращі практики із захисту прав вкладників, розвитку інвестиційних стратегій і забезпечення високої дохідності пенсійних фондів [19, с. 27]. Це дозволить Україні побудувати стабільну, прозору та ефективну систему недержавного пенсійного забезпечення, що відповідатиме вимогам сучасного економічного середовища та задовольнить потреби громадян у майбутньому.

3.2. Використання інвестиційних стратегій і вдосконалення механізмів управління пенсійними фондами

Оптимізація інвестиційних стратегій і вдосконалення механізмів управління пенсійними фондами є важливим процесом, що вимагає ретельного та постійного моніторингу змін, що відбуваються у фінансовому середовищі. Це завдання стає дедалі актуальнішим у сучасних умовах, коли глобальні економічні процеси часто можуть мати непередбачуваний вплив на ринки.

Створення та впровадження ефективних інвестиційних стратегій вимагає гнучкості та адаптації до швидко змінюваних економічних реалій, а також здатності враховувати як локальні, так і глобальні фінансові фактори. Крім того, вдосконалення управлінських механізмів пенсійних фондів має на меті забезпечити стабільний приріст активів на довгострокову перспективу, що особливо важливо для пенсійних систем, орієнтованих на збереження коштів учасників.

Одним з найбільш важливих аспектів є постійний моніторинг інвестиційного середовища, адже він дозволяє виявляти нові можливості для ефективних інвестицій і скорочення потенційних ризиків. Пенсійні фонди повинні враховувати багато факторів, таких як макроекономічні показники, державну політику, а також глобальні фінансові тренди [7].

Ці фактори можуть мати значний вплив на вибір інструментів для інвестування, наприклад, в акції, облігації, інфраструктурні проекти, або ж в альтернативні фінансові активи, такі як нерухомість та інші інвестиційні продукти. Врахування цих інструментів і їх взаємодії дозволяє створювати стратегії, що не лише знижують ризики, а й підвищують потенційний дохід від інвестицій [22, с. 91].

Пенсійні фонди повинні мати можливість швидко реагувати на зміни в інвестиційному середовищі, щоб максимально ефективно використовувати свої активи.

Неможливо не звернути увагу на важливість диверсифікації портфеля. Система диверсифікації дає можливість мінімізувати ймовірність значних фінансових втрат, адже в разі негативних змін на одному з ринків інші інвестиційні напрямки можуть компенсувати ці втрати. Диверсифікація виступає як основний інструмент для зниження волатильності, що є критично важливим для пенсійних фондів, які мають справу з великими сумами коштів, що належать громадянам. Вона дозволяє обирати різні фінансові активи для інвестування, враховуючи їх стабільність і дохідність на різних етапах розвитку економіки. Одночасно важливо, щоб інвестування було орієнтоване на

довгострокові цілі, що дозволяє зберігати сталість і прогнозованість результатів [30]. Різноманітність активів у портфелі допомагає забезпечити баланс між ризиком і доходністю, зменшуючи вплив окремих негативних факторів на загальні результати.

Управління ризиками є важливим напрямом оптимізації інвестиційних стратегій. Як і будь-які інші фінансові стратегії, інвестиційні рішення в пенсійних фондах не є без ризику, і ці ризики повинні бути правильно оцінені і мінімізовані. Це включає в себе використання таких інструментів, як деривативи, страхування від валютних і ринкових ризиків. Оскільки фінансові ринки є дуже змінними, у разі несподіваних економічних потрясінь необхідно мати можливість швидко реагувати та коригувати стратегію інвестування. Тому важливим є також і моніторинг ризиків на постійній основі, що дозволяє знизити їх вплив на фінансові результати [33].

Регулярний аналіз ризиків і їх управління сприяє підвищенню стійкості пенсійних фондів до негативних змін на ринках.

Управління пенсійними фондами також вимагає високого рівня прозорості. Це означає, що фонди повинні публікувати регулярні звіти про свою діяльність, детально пояснюючи свої інвестиційні рішення і стратегії. Прозорість допомагає не лише забезпечити довіру учасників системи, а й сприяє їх кращому розумінню того, як працює пенсійна система. Це може бути особливо важливо для того, щоб залучити нових учасників у фонд, що впливає на стабільність фінансових потоків і забезпечення надійності пенсійних систем. Прозорість є також важливим елементом у боротьбі з корупцією, адже чіткі механізми контролю та звітності дозволяють виявляти та усувати можливі порушення. Вона також сприяє підвищенню ефективності управління за рахунок зниження витрат і підвищення довіри з боку інвесторів та учасників.

Не можна обійти й питання розвитку кваліфікації керівників пенсійних фондів. Для того, щоб ефективно управляти великими фінансовими потоками, необхідно, щоб спеціалісти володіли глибокими знаннями фінансових інструментів, аналізу ринкових тенденцій та економічних прогнозів [40].

Підвищення кваліфікації керівників пенсійних фондів допомагає приймати більш обґрунтовані і продумані рішення, що мінімізують ризики і покращують результативність. Потрібно не лише забезпечити постійну освіту працівників фондів, але й впроваджувати сучасні технології, які допоможуть здійснювати прогнози щодо руху фінансових ринків з більшою точністю. Інвестиції в освіту і розвиток персоналу сприяють підвищенню професіоналізму і компетентності, що є важливим для успішного управління пенсійними активами.

Інноваційні технології стають важливою складовою частиною сучасних інвестиційних стратегій. Зокрема, автоматизовані системи для моніторингу активів, аналітика великих даних, а також блокчейн для забезпечення прозорості транзакцій. Такі технології дозволяють значно зменшити людський фактор у процесі прийняття рішень, що значно знижує ймовірність помилок. Вони також дають можливість оперативно реагувати на зміни на фінансових ринках, що є критично важливим для своєчасного коригування стратегії інвестування. Використання технологій дозволяє оптимізувати процеси управління, забезпечити точний облік активів і підвищити загальну ефективність діяльності пенсійних фондів [46].

Врахування цих факторів у створенні інвестиційних стратегій для пенсійних фондів дозволяє забезпечити більш стабільну і передбачувану діяльність у майбутньому. Пенсійні фонди, що застосовують адаптивні інвестиційні стратегії, здатні не тільки зберегти, а й примножити кошти своїх учасників, навіть в умовах економічної нестабільності [60].

Завдяки цьому інвестори можуть бути впевнені у надійності та довгостроковій стабільності своїх вкладень. Оптимізація управлінських механізмів, впровадження сучасних технологій, підвищення кваліфікації персоналу та забезпечення прозорості діяльності є ключовими елементами успішного функціонування пенсійних фондів у сучасному середовищі [53].

Крім того, постійне вдосконалення нормативно-правової бази, що регулює діяльність пенсійних фондів, сприятиме підвищенню їхньої

ефективності та прозорості. Інтеграція міжнародного досвіду та передових практик дозволить українським пенсійним фондам більш ефективно використовувати наявні ресурси та забезпечити високий рівень обслуговування своїх учасників. Усе це разом створює сприятливі умови для розвитку пенсійної системи, яка зможе відповісти сучасним викликам і потребам суспільства.

Одне з таких реформувань наш уряд планує запровадити на початку 2025 року. Ця система буде поєднувати накопичувальне пенсійне забезпечення, яке включатиме як обов'язкову, так і добровільну накопичувальні системи на додаток до солідарної. Очікується, що нова пенсійна система може бути ухвалена на початку 2025 року, а повне її впровадження почнеться з 2026 року.

Також уряд пропонує ввести накопичувальне пенсійне забезпечення, яке може суттєво змінити механізм нарахування пенсій.

Відповідний законопроект №9212 у квітні 2023 року був розглянутий парламентським комітетом, а через рік його повернули уряду на доопрацювання. Кабмін вніс у законопроект рекомендовані парламентарями правки. Очікується, що оновлений законопроект буде внесений на розгляд парламенту у вересні 2024 року.

Одним з головних елементів реформи стане нова формула нарахування пенсій. Пенсія буде розраховуватися на основі двох основних параметрів:

- кількість відпрацьованих років
- сума внесків, які працівник сплачував щомісяця.

Ці параметри конвертуватимуться у певну кількість балів, а вартість кожного балу дорівнюватиме 30% від середньої заробітної плати в конкретному році.

Якщо працівник має 35 та більше років трудового стажу й отримував середню заробітну плату протягом цього часу, він може розраховувати на пенсію, що дорівнюватиме не менше 30% від своєї зарплати.

Крім того, законопроект передбачає гарантію мінімальної пенсії для тих, хто пропрацював щонайменше 15 років – такі громадяни матимуть право на пенсію у розмірі 30% від мінімальної заробітної плати.

Уряд підкреслює, що солідарна система продовжуватиме відігравати важливу роль у забезпеченні пенсійних виплат.

3.3. Вдосконалення законодавчої та нормативної бази недержавного пенсійного забезпечення

Покращення законодавчої та нормативної бази недержавного пенсійного забезпечення є надзвичайно важливим аспектом для розвитку цієї сфери і забезпечення стабільності пенсійної системи в цілому. В умовах, коли пенсійні системи світу стикаються з низкою викликів, серед яких зростаюча тривалість життя, зміни на ринку праці та економічні потрясіння, забезпечення належної законодавчої основи для функціонування недержавного пенсійного забезпечення є невід'ємною умовою для подолання цих труднощів. Відсутність чіткої та детально прописаної нормативної бази може призвести до низької довіри з боку громадян, обмеженої участі в пенсійних програмах та навіть фінансових зловживань з боку недобросовісних учасників ринку.

Оновлення законодавства повинно бути перш за все спрямоване на встановлення чітких вимог до діяльності недержавних пенсійних фондів. Важливо, щоб законодавчі акти регулювали всі аспекти їх функціонування, починаючи від реєстрації і ліцензування таких фондів до контролю за їх діяльністю, управлінськими структурами та фінансовою звітністю [11].

Законодавчі норми повинні гарантувати ефективну діяльність таких фондів, мінімізувати можливі фінансові ризики та захистити інтереси учасників пенсійних програм. Водночас важливо передбачити надійні механізми забезпечення виконання зобов'язань фондів перед учасниками, зокрема механізми стягнення боргів або інші юридичні заходи на випадок порушення умов угод. Крім того, важливо забезпечити послідовний контроль за дотриманням законодавчих норм та відповідальність за їх порушення, що сприятиме підвищенню довіри до системи та мінімізації ризиків.

Однією з найбільш нагальних потреб є вдосконалення законодавства в частині прозорості діяльності пенсійних фондів. Чіткість і доступність інформації про фінансові результати, стратегії інвестування та розподіл активів дозволить учасникам пенсійних програм мати більшу впевненість у безпеці своїх вкладень і сприятиме підвищенню довіри до системи в цілому. У цьому контексті, особливо важливо забезпечити доступність регулярних фінансових звітів та аудиту діяльності фондів, а також створити зрозумілі механізми для участі громадян у контролі за цими процесами [43].

Прозорість також дозволить створити конкурентне середовище на ринку пенсійних фондів, що сприятиме підвищенню якості послуг та поліпшенню умов для учасників. Зрозумілі та доступні інформаційні ресурси щодо діяльності пенсійних фондів повинні бути доступними для всіх громадян, що дозволить підвищити рівень фінансової грамотності та забезпечити більш активну участь громадян у пенсійних програмах (Рис. 3.1).

Рис. 3.1. Механізми покращення законодавчої та нормативної бази недержавного пенсійного забезпечення

Джерело: власні дослідження автора

На жаль, багато чинних нормативних актів, що регулюють діяльність пенсійних фондів, не відповідають вимогам сучасної економічної реальності, а отже, потребують оновлення. Необхідно враховувати зміни на ринку праці, демографічні зміни, зростаючі вимоги до захисту персональних даних і зростання ролі інноваційних технологій. Одним із важливих кроків має стати уточнення вимог до інвестиційних стратегій пенсійних фондів, що дозволяє диверсифікувати активи та знижувати ризики для учасників, враховуючи нові економічні умови [55].

Водночас, держава повинна взяти на себе роль активного регулятора і наглядового органу, контролюючи виконання цих вимог і вчасно вживаючи заходів щодо усунення порушень. Важливо, щоб оновлені законодавчі норми враховували кращі світові практики та досвід успішних пенсійних систем інших країн, що дозволить забезпечити високий рівень надійності та стабільності національної системи.

Іншим важливим аспектом є створення сприятливих умов для розвитку добровільного пенсійного накопичення. Це можливо досягти через запровадження податкових пільг та інших стимулів для громадян, які беруть участь у програмах недержавного пенсійного забезпечення. Наприклад, надання податкових відрахувань на внески в пенсійні фонди може значно підвищити зацікавленість громадян у накопиченні пенсійних коштів, що в свою чергу дозволить збільшити загальну кількість учасників та обсяг коштів у фондах. Такі стимули мають бути чітко прописані в законодавстві та активно пропагуватися серед населення, що допоможе підвищити загальний рівень участі у пенсійних програмах.

Значною проблемою для розвитку пенсійної системи є також питання правового захисту учасників пенсійних фондів. Законодавство повинно забезпечити ефективні механізми захисту прав учасників, що включають не лише можливість судового захисту, але й механізми вирішення спірних питань без звернення до суду, такі як медіація або арбітраж. Це дозволить знизити рівень конфліктів та покращити довіру до системи. Важливо також забезпечити

швидке та ефективне реагування на порушення прав учасників, що допоможе зберегти стабільність та надійність системи.

Удосконалення законодавчої та нормативної бази також передбачає впровадження новітніх правових інструментів для забезпечення безпеки пенсійних фондів. Важливим кроком може стати створення єдиної національної платформи для моніторингу та аналізу діяльності пенсійних фондів, що дозволить оперативно реагувати на негативні тенденції, а також створити надійний інструмент для контролю за цими фондами на всіх етапах їх діяльності. Така платформа повинна забезпечити доступ до всіх необхідних даних для аналізу, що дозволить вчасно виявляти потенційні ризики та запобігати можливим проблемам.

Водночас важливо зазначити, що удосконалення законодавчої та нормативної бази не є одноразовим заходом. Цей процес повинен бути безперервним, адаптуючись до нових економічних і соціальних реалій, а також до міжнародних стандартів і найкращих практик. Тільки так можна забезпечити сталий розвиток недержавного пенсійного забезпечення, яке стане важливою складовою частиною системи соціального захисту в Україні. Регулярний перегляд та оновлення законодавчих актів, врахування нових викликів та можливостей, а також активне залучення громадськості та експертного середовища до цього процесу, сприятимуть створенню ефективної та надійної системи недержавного пенсійного забезпечення, яка відповідатиме потребам та очікуванням суспільства.

Враховуючи постійний розвиток технологій і зміни в економічних умовах, особлива увага повинна приділятися впровадженню інноваційних рішень і адаптації до швидкоплинних змін. Це означає не лише законодавчі зміни, але й розвиток інституційної спроможності органів, що контролюють та регулюють діяльність пенсійних фондів. У такому контексті важливою є співпраця між державними органами, науковими установами та представниками ринку, що дозволить створити гармонійне та ефективне середовище для функціонування пенсійної системи.

Також слід враховувати міжнародний досвід і найкращі практики, що допоможуть оптимізувати національну систему пенсійного забезпечення. Впровадження нових підходів та інструментів дозволить ефективніше управляти пенсійними активами та забезпечити більш високий рівень захисту пенсійних прав громадян. Безперервний процес вдосконалення дозволить системі залишатися актуальною і стабільною, відповідати сучасним викликам і гарантувати надійність та безпеку пенсійних накопичень.

ВИСНОВКИ

Система недержавного пенсійного забезпечення – це складова частина системи накопичувального пенсійного забезпечення, яка ґрунтується на засадах добровільної участі фізичних та юридичних осіб, крім випадків, передбачених законами, у формуванні пенсійних накопичень з метою отримання учасниками недержавного пенсійного страхування пенсійних виплат.

У процесі дослідження системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні ми з'ясували, що її розвиток є ключовим для забезпечення фінансової стабільності населення у старшому віці. Незважаючи на те, що в Україні на сьогодні існує певна структура недержавного пенсійного забезпечення, система все ще знаходиться на етапі становлення, що вимагає активних зусиль для її вдосконалення. Системі притаманні як окремі проблеми, так і серйозні структурні недоліки, що обмежують її ефективність. Однак, водночас існують широкі можливості для вдосконалення її функціонування, що є важливим фактором для зміцнення фінансової стабільності в країні. Важливо розглянути детальніше кожен аспект, який сприяє розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення, адже ці фактори мають вирішальний вплив на майбутнє пенсійної системи в Україні.

Одним із ключових завдань для системи недержавного пенсійного забезпечення є забезпечення стабільного доходу для пенсіонерів через ефективне управління пенсійними активами. Це передбачає необхідність розробки адаптованих інвестиційних стратегій, які здатні мінімізувати ризики й одночасно забезпечувати максимальну дохідність для учасників пенсійних програм. Різноманітність фінансових інструментів, таких як облігації, акції, депозити, а також інвестиції в нерухомість та інфраструктурні проекти, дозволяють створювати більш збалансовані портфелі, що забезпечують стабільний дохід. Інвестування в інфраструктуру, наприклад, здатне не лише створювати стабільні доходи для фондів, але й сприяти економічному розвитку національної економіки. Такий підхід дозволяє збалансувати ризики і доходи, що є важливим для довгострокового збереження і примноження активів.

Суттєвим аспектом є також управління ризиками. Ризики на фінансових ринках є неминучими, тому пенсійні фонди повинні мати розвинену стратегію управління ризиками, яка включає механізми хеджування та диверсифікацію інвестиційних портфелів. Важливо забезпечити належний захист від валютних, кредитних та ринкових ризиків. Використання деривативів і страхування від валютних коливань може знизити негативний вплив на доходи учасників пенсійних програм, забезпечуючи стабільність активів навіть під час економічних криз. Це також дозволяє пенсійним фондам більш гнучко реагувати на зміни ринкових умов, що є важливим для довгострокової фінансової стійкості фондів.

Крім того, не менш важливим є покращення законодавчої та нормативної бази, яка повинна сприяти розвитку недержавного пенсійного забезпечення в Україні. Внесення змін до законодавства, спрямованих на підвищення прозорості та надійності пенсійних фондів, дозволить залучити більше учасників до пенсійних програм. Прозорість управлінських процесів, публікація звітності та чітка звітність щодо інвестицій та фінансових результатів діяльності фондів можуть сприяти підвищенню довіри до цієї сфери. Необхідно розробити нові інструменти правового захисту учасників пенсійних програм, щоб мінімізувати юридичні ризики для вкладників і підвищити загальну привабливість системи. Важливо, щоб законодавчі зміни враховували реальні потреби і виклики, з якими стикається система, а також включали найкращі міжнародні практики та стандарти.

Але вдосконалення системи недержавного пенсійного забезпечення потребує не лише удосконалення правової бази та інвестиційних стратегій, а й значного підвищення фінансової грамотності населення. Багато громадян України досі не усвідомлюють важливості недержавного пенсійного забезпечення та не бачать потреби в накопиченні пенсійних заощаджень. Тому важливо активніше проводити освітні кампанії та заходи для підвищення фінансової грамотності серед населення. Державні органи, пенсійні фонди та громадські організації повинні працювати разом для того, щоб інформувати

людей про необхідність особистого фінансового планування на майбутнє. Підвищення обізнаності громадян про пенсійне забезпечення дозволить не лише збільшити кількість учасників пенсійних програм, але й сприятиме загальному економічному розвитку країни.

Важливим кроком є також інтеграція інноваційних технологій у сферу пенсійного забезпечення. Використання автоматизованих систем для моніторингу активів, аналізу ринкових тенденцій і оптимізації інвестиційних стратегій дозволяє значно знизити ризики, а також підвищити ефективність управління пенсійними фондами. Новітні технології, такі як блокчейн, можуть забезпечити більшу прозорість та безпеку операцій, що сприятиме зростанню довіри з боку учасників програм. Інтеграція цифрових технологій у процеси управління активами та забезпечення фінансової звітності дозволить підвищити ефективність операцій та знизити адміністративні витрати, що, у свою чергу, позитивно вплине на доходність пенсійних фондів.

Таким чином, для досягнення ефективності системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні необхідно здійснити комплексну реформу, яка включає вдосконалення законодавчої бази, покращення інвестиційних стратегій, підвищення фінансової грамотності населення та впровадження інноваційних технологій у систему управління активами. Виконання цих заходів дозволить забезпечити стабільний розвиток пенсійної системи, що стане основою для економічного процвітання та соціальної стабільності в країні. Система недержавного пенсійного забезпечення має стати надійною основою для кожного громадянина, що прагне забезпечити собі гідне пенсійне забезпечення в майбутньому. Запровадження всіх зазначених заходів та реформ дозволить створити стабільну та надійну систему пенсійного забезпечення, яка відповідатиме сучасним викликам та потребам суспільства, сприятиме підвищенню рівня життя пенсіонерів та зміцненню економічної стабільності України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамова І.О. Пенсійна система України: проблеми та перспективи розвитку : монографія. Київ : Центр учбової літератури, 2019. 180 с.
2. Аванесова Н.Е., Марченко О.В. Стратегічне управління підприємством та сучасним містом: теоретико-методичні засади : монографія. Харків : Щедра садиба плюс, 2015. 196 с.
3. Бережна О.С., Коваленко І.В. Соціальний захист населення в умовах економічної кризи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2021. № 35. С. 88-94.
4. Бичківський О.О. Міжнародне приватне право : конспект лекцій. Запоріжжя : ЗНУ, 2015. 82 с.
5. Буряк П.А. Пенсійна реформа в Україні: основні напрями та завдання. *Економіка та держава*. 2020. № 9. С. 44-48.
6. Васильєв М.І. Пенсійна система: міжнародний досвід реформування. *Економіка і суспільство*. 2021. № 38. С. 65-72.
7. Грищенко І.А. Інституційні інновації в пенсійному забезпеченні: теоретичний та практичний аспекти. *Економіка України*. 2022. № 5. С. 34-39.
8. Державна служба статистики України. Офіційний вебпортал. URL: <https://ukrstat.gov.ua/>
9. Дутчак С.В. Державна соціальна політика та механізми її реалізації. Київ : КНЕУ, 2020. 220 с.
10. Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України від 09.07.2003 р. № 1057-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 47. Ст. 372.
11. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12.07.2001 р. № 2664-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 1. Ст. 1.
12. Зубенко В.А. Пенсійні реформи в умовах трансформаційних змін. *Економічний вісник*. 2023. № 20. С. 98-103.

13. Іванов В.І. Економіка соціальної сфери : підручник. Київ : Либідь, 2018. 368 с.
14. Конституція України : офіц. текст. Київ : КМ, 2013. 96 с.
15. Кучеренко І.М. Право державної власності. Великий енциклопедичний юридичний словник / ред. Ю. С. Шемшученко. Київ, 2007. С. 673.
16. Лисенко С.В. Пенсійна система в умовах ринкової економіки: виклики та перспективи. *Фінанси України*. 2021. № 10. С. 49-54.
17. Міжнародна організація праці. Пенсійні системи у світі: аналіз та рекомендації. URL: <https://www.ilo.org/global/lang--uk/index.htm>
18. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку. Офіційний вебпортал. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/>
19. Нестеренко А.П., Петров В.І. Пенсійна реформа: шляхи до стабільності. *Економіка та право*. 2023. № 5. С. 25-30.
20. Офіційний сайт Міністерства соціальної політики України. URL: <https://www.msp.gov.ua/>
21. Павлюк В.О. Пенсійне забезпечення в контексті соціальної політики. *Український соціологічний журнал*. 2022. № 7. С. 74-78.
22. Петрівська Л.Г. Роль недержавних пенсійних фондів у забезпеченні соціальної стабільності. *Соціальна економіка*. 2023. № 3. С. 90-96.
23. Публічні звіти Пенсійного фонду України. URL: <https://www.pfu.gov.ua/>
24. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. *Голос України*. 2017. 27 верес. (№ 178-179). С. 10-22.
25. Рудакова М.А. Фінансовий аналіз пенсійних фондів. Київ : Університет економіки і права, 2020. 180 с.
26. Савчук Т.Г., Олійник В.С. Реформа пенсійної системи: міжнародний досвід і українські реалії. Київ : Академія, 2021. 152 с.
27. Семененко О.В. Проблеми фінансового забезпечення пенсійної системи України. *Фінанси і кредит*. 2022. № 8. С. 31-36.

28. Сергієнко І.М. Соціальна політика: монографія. Київ : Логос, 2019.
29. Система недержавного пенсійного забезпечення: збірник нормативно-правових актів. Київ : Право, 2020. 364 с.
30. Сидоренко Л.А. Інвестиційна діяльність недержавних пенсійних фондів: сучасний стан і перспективи. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. №15. С. 12-18.
31. Скрипник В. А. Реформа пенсійної системи в Україні. Проблеми і перспективи. Київ : Економіка, 2020. 240 с.
32. Соціальна політика: навчальний посібник / за ред. П.Г. Куценка. Київ : Центр учбової літератури, 2018. 320 с.
33. Степаненко І.О. Механізми управління недержавними пенсійними фондами. *Економічний часопис*. 2023. № 11. С. 67-72.
34. Стратегія розвитку системи пенсійного забезпечення в Україні до 2030 року. Офіційний текст. Київ : Міністерство соціальної політики, 2021. 56 с.
35. Сучасні тенденції розвитку системи соціального забезпечення: збірник наукових праць. Київ : НАН України, 2020. 412 с.
36. Ткаченко В. П. Фінансова грамотність і пенсійне забезпечення. Київ: Академвидав, 2019. 176 с.
37. Федорова О.М. Пенсійна система України: виклики часу. *Економіка і держава*. 2023. № 5. С. 54-59.
38. Фонд гарантування вкладів фізичних осіб. Офіційний сайт. URL: <https://www.fg.gov.ua/>
39. Чепурна Л.В. Соціальна справедливість у пенсійному забезпеченні: теоретичний аспект. *Соціальні інновації*. 2021. № 9. С. 43-49.
40. Шаповал О.В. Управління активами недержавних пенсійних фондів. Київ : Економічна думка, 2020. 204 с.
41. Шевченко І.М. Порівняння ефективності пенсійних систем різних країн світу. *Економіка і прогнозування*. 2022. № 10. С. 60-66.
42. Шемшученко Ю.С., Білоусова Л.В. Реформування системи соціального страхування. Київ : Юрінком Інтер, 2019. 220 с.

43. Щербина А.О. Проблеми правового регулювання діяльності недержавних пенсійних фондів в Україні. *Часопис цивільного права*. 2021. № 7. С. 25-31.
44. Юридична енциклопедія : у 6 т. / ред. Ю.С. Шемшученко. Київ : Академія, 2004. Т. 5. 360 с.
45. Яковенко В.П. Пенсійні системи світу: теорія і практика. Харків : Право, 2020. 192 с.
46. Актуарні розрахунки в пенсійній сфері: збірник матеріалів. Київ : Інститут демографії та соціальних досліджень, 2021. 128 с.
47. Досвід реформування пенсійних систем країн ЄС: збірник аналітичних матеріалів. Київ : Центр європейських студій, 2022. 144 с.
48. Інститут демографії та соціальних досліджень. URL: <https://www.idss.org.ua/>
49. Національний банк України. Статистичні звіти. URL: <https://bank.gov.ua/>
50. Національний інститут стратегічних досліджень. Пенсійне забезпечення в Україні: стан, проблеми, перспективи. Київ : НІСД, 2020. 178 с.
51. Пенсійне забезпечення в Україні: стан, проблеми, перспективи : збірник матеріалів. Київ : Наукова думка, 2022. 160 с.
52. Пенсійні системи світу: статистичний огляд. Женева : Міжнародна організація праці, 2021. 112 с.
53. Практичні аспекти пенсійного планування. Київ : Інститут фінансових стратегій, 2023. 96 с.
54. Проблеми та перспективи розвитку недержавного пенсійного забезпечення: збірник тез конференції. Київ : КНЕУ, 2022. 120 с.
55. Регулювання недержавного пенсійного забезпечення: аналітичні матеріали. Київ : Юридична академія, 2021. 136 с.
56. Ринок фінансових послуг України: тенденції розвитку. Київ : Центр економічних досліджень, 2020. 192 с.

57. Роль держави у пенсійному забезпеченні: матеріали круглого столу. Київ : Академія державного управління, 2022. 114 с.
58. Румик І.І., Костильова В.В. Система недержавного пенсійного забезпечення в Україні: сучасний стан і напрями розвитку. *Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку*: тези доповідей IV Міжнародної конференції (7 грудня 2022 р., м. Київ). Київ: Університет «КРОК», 2022. URL: <https://conf.krok.edu.ua/SRE/SRE-2022/paper/view/1190>
59. Системи соціального захисту населення у світі: збірник матеріалів. Київ : Інститут соціології, 2020. 160 с.
60. Управління інвестиціями в пенсійній системі: сучасні підходи. Київ : Інститут економічних досліджень, 2023. 108 с.
61. Фінансовий моніторинг у системі недержавного пенсійного забезпечення: збірник аналітичних матеріалів. Київ : НБУ, 2022. 132 с.
62. Піун В.В., Румик І.І. Вплив кризових явищ на інвестиційну діяльність недержавних пенсійних фондів. *Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку*: тези доповідей V Міжнародної конференції (Київ, 7 грудня 2023 р.). Київ: Університет «КРОК», 2023. URL: <https://conf.krok.edu.ua/SRE/SRE-2023/paper/view/1632>
63. Юрескул С.О., Румик І.І. Недержавне пенсійне забезпечення як інструмент соціального захисту населення. *Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку*: тези доповідей V Міжнародної конференції (Київ, 7 грудня 2023 р.). Київ: Університет «КРОК», 2023. URL: <https://conf.krok.edu.ua/SRE/SRE-2023/paper/view/1757>
64. Румик І.І., Кузьмінський В.З., Костильова В.В. Особливості функціонування недержавних пенсійних фондів. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2023. № 2(70). С. 29-37. DOI: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2022-70-29-37>

65. Підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення станом на 30.06.2024. URL: https://www.nssmc.gov.ua/wp-content/uploads/2024/09/npf_2_kv-2024.pdf

66. Підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення станом на 31.12.2023. URL: https://www.nssmc.gov.ua/wp-content/uploads/2024/05/npf_4_kv-2023.pdf

67. Юрескул С.О., Румик І.І. Напрями вдосконалення системи недержавного пенсійного забезпечення. *Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку*: тези доповідей V Міжнародної конференції (Київ, 5 грудня 2024 р.). Київ: Університет «КРОК», 2024. URL: <https://conf.krok.edu.ua/SRE/SRE-2024/paper/view/2563>

68. Сутність недержавного пенсійного забезпечення. Інформує Пенсійний фонд України. URL: <http://kor-rada.gov.ua/informuye-pensijnij-fond-ukrayini/2397>

69. Пенсійне забезпечення. Принципи недержавного пенсійного забезпечення URL: <https://ukc.gov.ua/knowledge/pryntsypy-nederzhavnogo-pensijnogo-zabezpechennya/>

70. Пікус Р., Трейтяк О. Перспективи розвитку недержавного пенсійного забезпечення в Україні. *Економіка та суспільство*. 2024. №59. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-17>

ДОДАТКИ

Додаток А

**Динаміка основних показників діяльності недержавних пенсійних фондів
2020 р.**

Показники	Станом на 31.12.2018	Станом на 31.12.2019	Станом на 31.12.2020	Темпи приросту, %	
				станом на 31.12.2019/ станом на 31.12.2018	станом на 31.12.2020/ станом на 31.12.2019
Кількість укладених пенсійних контрактів, тис. шт.	68,8	77,1	87,8	12,1	13,9
Загальна кількість учасників НПФ, тис. осіб	855,3	874,6	883,0	2,3	1,0
Загальна вартість активів НПФ, млн. грн.	2 745,2	3 143,3	3 563,7	14,5	13,4
Пенсійні внески, всього, млн. грн.	2 000,5	2 160,8	2 377,9	8,0	10,0
у тому числі:					
- від фізичних осіб	172,1	222,7	300,7	29,4	35,0
- від фізичних осіб-підприємців	0,2	0,2	0,3	0,0	50,0
- від юридичних осіб	1 827,7	1 937,3	2 075,5	6,0	7,1
Пенсійні виплати, млн. грн.	809,9	947,4	1 107,4	17,0	16,9
Кількість учасників, що отримали/отримують пенсійні виплати, тис. осіб	81,3	83,9	87,0	3,2	3,7
Сума інвестиційного доходу, млн. грн.	1 767,7	2 200,0	2 635,7	24,5	19,8
Прибуток від інвестування активів недержавного пенсійного фонду, млн. грн.	1 440,5	1 810,9	2 179,5	25,7	20,4
Сума витрат, що відшкодовуються за рахунок пенсійних активів, млн. грн.	327,2	389,1	456,1	18,9	17,2

* Розрахунок здійснено на підставі даних, округлених до десятинних чисел

**Динаміка основних показників діяльності недержавних пенсійних фондів
2021 р.**

Показники	Станом на 30.09.2019	Станом на 30.09.2020	Станом на 30.09.2021	Темпи приросту, %	
				станом на 30.09.2020 / станом на 30.09.2019	станом на 30.09.2021/ станом на 30.09.2020
Кількість укладених пенсійних контрактів, тис. шт.	74,7	84,7	93,4	13,4	10,3
Загальна кількість учасників НПФ, тис. осіб	868,7	880,4	889,7	1,3	1,1
Загальна вартість активів НПФ, млн. грн.	2 977,9	3 488,6	3 788,6	17,1	8,6
Пенсійні внески, всього, млн. грн.	2 112,6	2 319,4	2 555,0	9,8	10,2
у тому числі:					
- від фізичних осіб	208,7	275,4	390,6	32,0	41,8
- від фізичних осіб-підприємців	0,2	0,3	0,3	50,0	0,0
- від юридичних осіб	1 903,1	2 043,3	2 162,6	7,4	5,8
Пенсійні виплати, млн. грн.	912,9	1 069,5	1 240,8	17,2	16,0
Кількість учасників, що отримали/отримують пенсійні виплати, тис. осіб	83,3	86,3	89,0	3,6	3,1
Сума інвестиційного доходу, млн. грн.	2 038,7	2 558,8	2 870,2	25,5	12,2
Прибуток від інвестування активів недержавного пенсійного фонду, млн. грн.	1 665,7	2 119,7	2 360,3	27,3	11,4
Сума витрат, що відшкодовуються за рахунок пенсійних активів, млн. грн.	373,0	439,1	509,9	17,7	16,1

* Розрахунок здійснено на підставі даних, округлених до десятинних чисел

**Динаміка основних показників діяльності недержавних пенсійних фондів
2022р.**

Показники	Станом на 30.09.2021	Станом на 31.12.2021	Станом на 31.03.2022	Станом на 30.06.2022	Станом на 30.09.2022	Темпи приросту, %
						станом на 30.09.2022 / станом на 30.09.2021
Кількість укладених пенсійних контрактів, тис. шт.	93,4	95,5	96,1	96,1	96,1	2,9
Загальна кількість учасників НПФ, тис. осіб	889,7	890,7	889,9	889,3	888,7	-0,1
Загальна вартість активів НПФ, млн. грн.	3 788,6	3 874,7	3 942,3	4 007,8	4 024,7	6,2
Пенсійні внески, всього, млн. грн.	2 555,0	2 618,3	2 685,1	2 729,8	2 773,1	8,5
у тому числі:						
- від фізичних осіб	390,6	425,2	449,7	467,4	487,0	24,7
- від фізичних осіб-підприємців	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,0
- від юридичних осіб	2 162,6	2 192,4	2 222,7	2 249,7	2 273,3	5,1
Пенсійні виплати, млн. грн.	1 240,8	1 287,2	1 329,3	1 370,5	1 416,9	14,2
Кількість учасників, що отримали/отримують пенсійні виплати, тис. осіб	89,0	90,0	90,7	91,0	91,5	2,8
Сума інвестиційного доходу, млн. грн.	2 870,2	2 957,4	3 030,5	3 111,7	3 149,5	9,7
Прибуток від інвестування активів недержавного пенсійного фонду, млн. грн.	2 360,3	2 428,7	2 482,5	2 545,3	2 565,3	8,7
Сума витрат, що відшкодовуються за рахунок пенсійних активів, млн. грн.	509,9	528,7	548,1	566,4	584,2	14,6

**Динаміка основних показників діяльності недержавних пенсійних фондів
2023 р.**

Показники	Станом на 31.12.2021	Станом на 31.12.2022	Станом на 31.12.2023	Темпи приросту, %	
				станом на 31.12.2022/ станом на 31.12.2021	станом на 31.12.2023/ станом на 31.12.2022
Кількість укладених пенсійних контрактів, тис. шт.	95,5	96,1	96,9	0,6	0,8
Загальна кількість учасників НПФ, тис. осіб	890,7	887,8	886,3	-0,3	-0,2
Загальна вартість активів НПФ, млн. грн.	3 874,7	4 146,0	4 889,8	7,0	17,9
Пенсійні внески, всього, млн. грн.	2 618,3	2 819,0	3 043,2	7,7	8,0
у тому числі:					
- від фізичних осіб	425,2	506,7	616,9	19,2	21,7
- від фізичних осіб-підприємців	0,3	0,3	0,3	0,0	0,0
- від юридичних осіб	2 192,4	2 299,6	2 413,5	4,9	5,0
Пенсійні виплати, млн. грн.	1 287,2	1 461,1	1 661,7	13,5	13,7
Кількість учасників, що отримали/отримують пенсійні виплати, тис. осіб	90,0	91,9	93,8	2,1	2,1
Сума інвестиційного доходу, млн. грн.	2 957,4	3 285,6	4 088,5	11,1	24,4
Прибуток від інвестування активів недержавного пенсійного фонду, млн. грн.	2 428,7	2 683,6	3 403,8	10,5	26,8
Сума витрат, що відшкодовуються за рахунок пенсійних активів, млн. грн.	528,7	602,0	684,7	13,9	13,7

**Динаміка основних показників діяльності недержавних пенсійних фондів
2024 р.**

Показники	Станом на 30.06.2022	Станом на 30.06.2023	Станом на 30.06.2024	Темпи приросту, %	
				станом на 30.06.2023/ станом на 30.06.2022	станом на 30.06.2024/ станом на 30.06.2023
Кількість укладених пенсійних контрактів, тис. шт.	96,1	96,3	97,7	0,2	1,5
Загальна кількість учасників НПФ, тис. осіб	889,3	886,5	886,6	-0,3	0,0
Загальна вартість активів НПФ, млн. грн.	4 007,8	4 481,9	5 336,5	11,8	19,1
Пенсійні внески, всього, млн. грн.	2 729,8	2 923,8	3 184,2	7,1	8,9
у тому числі:					
- від фізичних осіб	467,4	555,5	691,3	18,8	24,4
- від фізичних осіб-підприємців	0,3	0,3	0,4	0,0	33,3
- від юридичних осіб	2 249,7	2 355,5	2 480,0	4,7	5,3
Пенсійні виплати, млн. грн.	1 370,5	1 558,0	1 775,0	13,7	13,9
Кількість учасників, що отримали/отримують пенсійні виплати, тис. осіб	91,0	92,8	94,3	2,0	1,6
Сума інвестиційного доходу, млн. грн.	3 111,7	3 654,3	4 548,6	17,4	24,5
Прибуток від інвестування активів недержавного пенсійного фонду, млн. грн.	2 545,3	3 012,1	3 820,8	18,3	26,8
Сума витрат, що відшкодовуються за рахунок пенсійних активів, млн. грн.	566,4	642,2	727,8	13,4	13,3